

Maandag 12/10/1914 - ochtendeditie

De uitgewekenen.

Ze zijn hier met open armen ontvangen, de Belgische uitgewekenen, en als er onder hen zijn geweest die nog onder de indruk verkeerden van het misverstand dat vooral te Antwerpen heeft voortbestaan, doordat aan het begin van de oorlog Duitse uitgewekenen in ons land zijn verder geholpen, dan zal deze misvatting nu toch zeker wel opgehelderd zijn.

Dit is het lichtzijde in de grote ellende, die wij in de laatste dagen hebben aanschouwd. Ons land heeft kunnen bewijzen, dat het ook in dit opzicht neutraal wenst te zijn, en zijn gastvrije grond openstelt voor de burgerlijke bevolking van welke der strijdende partijen ook, zodra zij door de rampen van de oorlog wordt getroffen, en een beroep op ons doet.

De uittocht uit België, in de aanvang van de oorlog tot enkele duizenden Duitsers beperkt, heeft thans echter een uitgebreidheid aangenomen veel groter, dan wellicht ooit iemand had mogelijk geacht. De bereidheid, hier te lande, om te helpen, heeft daarmee vrijwel gelijke tred gehouden. Er is een edele wedijver ontstaan, en het meest tekenend, in dit opzicht, is zeker wel de ontevredenheid in de grensgemeenten, die wegens de daar verklaarde staat van beleg, niet in die mate tot leniging van de nood mochten mede werkzaam zijn, als zij gewenst hadden. De grote geldsommen, welke spontaan, zonder bijzondere aandrang onzerzijds aan de administratie van ons blad zijn gezonden, mogen ook met dankbaarheid worden vermeld.

Nederland heeft zich in deze dagen opnieuw doen kennen, zoals het in deze afschuwelijke tijd het liefst wenst bekend te zijn. Neutraal ja, doch als het erop aankomt de niet strijdende bevolking het

ontzettend verdriet enigermate te verlichten, onmiddellijk bereid, en vol deernis voor allen.

Nu de taak, waarvoor ons land plotseling, we mogen gerust zeggen: gans onvoorbereid, is gesteld, langzamerhand meer en meer kan worden overzien, moeten wij ons echter voor fouten trachten te behoeden. Wij schrijven met aarzeling, omdat wij niet gaarne enige indruk zouden willen vestigen, van kritiek te leveren op het prachtige werk, dat door de commissie tot steun van de uitgewekenen met al haar gewestelijke en plaatselijke vertakkingen is gedaan. Maar wij menen toch niet te mogen nalaten, er op te wijzen, dat bij dergelijke volksverhuizingen, als wij er nu een hebben beleefd - men spreekt van een half miljoen à zesmaal 100.000 mensen - de eb soms even snel intreedt, als de vloed is opgekomen. De mogelijkheid bestaat dus, wij zouden welhaast durven zeggen: de waarschijnlijkheid is er, dat zo hevig de drang onder de uitgewekenen verleden week ook was, om zo spoedig mogelijk, en hoe ook, België te verlaten, zo snel het verlangen zal opkomen, om weer naar het eigen land en het eigen tehuis, dat onbeheerd werd achtergelaten, terug te keren. Dit verlangen om weer van hier weg te komen zal niet minder verklaarbaar zijn, dan verleden week de aandrang om hier een toevlucht te zoeken geweest is, en niemand zal het euvel willen duiden. We mogen geen ogenblik vergeten, dat, hoe ook eenieder zijn best moge doen, aan de uitgewekenen toch nooit vergoed kan worden hetgeen zij thans node moeten missen.

Dat hetgeen wij verwachten niet geheel uit de lucht gegrepen is, blijkt uit de berichten van de Brabantse grens uit de buurt van Turnhout, waar een deel van de gevluchte bevolking, tot kalmtte gekomen, weer naar zijn woonstede terug schijnt te keren. Ook om naar Antwerpen terug te keren, schijnt reeds bij sommigen het begrijpelijk verlangen op te komen, en men mag verwachten, dat, als

de berichten vanuit die stad in ons avondblad juist zijn, de drang sterker zal worden.

Het is natuurlijk niet aan ons, in enigerlei zin invloed te willen uitoefenen. Wij kunnen allermintst beoordelen, in hoeverre en op welk oogenblik een terugkeer, met name naar Antwerpen, in het belang van de uitgewekenen zelf zou mogen worden aangeraden, of zou moeten worden ontraden. Doch wat, dunkt ons, wel zeker is, is dit: dat van meet af aan het Nederlandse asiel worde in gereedheid gebracht, zo, dat wie wenschen terug te gaan ook dadelijk in de gelegenheid worden gesteld, hun verlangen te volgen.

Wij herhalen, het is geen kritiek, die wij leveren - anders te handelen, dan er gehandeld is, met voortvarendheid en groot talent van organiseren, was wellicht onmogelijk - maar toch bekruipt ons enige angst, als wij eraan denken, hoe de uitgewekenen thans over ons hele land zijn verdeeld en verspreid. En als wij dan zien, hoe er oproepingen in de dagbladen verschijnen, die op een streven naar verdere detaillering van de Antwerpse volksmassa schijnen te wijzen, dan vragen wij ons af wat er gaat gebeuren, indien sterke eb zich kenbaar gaat maken, en tot in het hoge noorden des lands zich groepen bevinden, die hoe eerder hoe liever naar hun land wenschen te worden vervoerd, die wenschen naar huis te worden vervoerd, al was het maar, omdat talloze uiteengeslagen families zich alleen op die wijze weer zullen kunnen samenvoegen.

Indien wij de verleende gastvrijheid tot een goed einde wenschen te brengen, zonder dat zij ten slotte voor de uitgewekenen meer als een dwang dan een hulp zal worden gevoeld, behoren wij er van het oogenblik af aan op bedacht te zijn, dat wie naar huis verlangen niet zullen worden gedwarsboomd, doch in de terugkeer zoveel mogelijk zullen worden vergemakkelijkt.

Het leek ons niet ongewenst, ook op deze zijde van de door ons land, en onze ganse bevolking gaarne aanvaarde verplichting der neutraliteit licht te laten vallen.

Voeding van de Belgische vluchtelingen.

De autokonvoeien waren talrijk gisteren. Het autoverkeer aan de Moerdijk ondervond er de gevolgen van. Niettegenstaande de grootste inspanning, moesten vele wagens vele uren wachten, hoewel met behulp van een aanhangboot een tiental tegelijk vervoerd kon worden.

Zwaarbeladen personenauto's, dikwijls gevolgd door vrachtwagens, vormden een lange rij, en dankzij de medewerking van militaire autoriteiten en hulpcomités, is er gisteren veel honger gestild. Wij weten van een konvooi dat onder meer ongeveer 15.000 gesmeerde boterhammen met worst uitreikte.

Er kan door eigenaars van auto's in dit opzicht in de eerstvolgende dagen nog veel gedaan worden in deze richting: men moet dan rekening houden met deze twee factoren, dat bovenbedoeld voedsel bij uitstek geschikt bleek, en dat men goed doet de hulp der militairen bij de verdeling in te roepen. Immers dan gaat het ordelijk, er wordt dan niet schrokkerig gegeten en gedronken ... want men mag ook de melk niet vergeten.

In Putte liep zo'n verdeling werkelijk "model" van stapel, waardoor voorkomen werd, dat velen veel, we willen nog niet zeggen te veel, doch anderen niets kregen. En dan is er nog goed werk te verrichten door van het eindpunt in de lege wagen afgetobde vrouwen en kinderen naar de plaats van hun bestemming te brengen. Meestal toch hebben de mensen een bepaald doel, dikwijls 's avonds, als het donker wordt, nog tientallen kilometers verwijderd.

De driehoek Roosendaal-Bergen-op-Zoom-Putte biedt wel voor het doel het vruchtbaarste terrein.

Eigenaardig is nog de verlegenheid van de mensen. Gebedeld wordt er nog niet, gevraagd om voedsel zelfs haast niet. Maar begint men met de uitdeling, dan komen de hongerigen en dorstigen van alle kanten uit de bossen te voorschijn. Werkelijk men mag niet talmen, doch men spoede zich met volgeladen wagens naar het zuiden en men zal dankbaar, maar niet geheel voldaan terugkeren, want tot het laatste stuk brood geeft men weg en lijdt zelf honger, daar er zelfs in de hotels niets te krijgen is.

Gisterenmiddag zijn van Den Haag naar Roosendaal en Bergen op Zoom negen automobielen met levensmiddelen, dekens en lijfgoederen voor de vluchtelingen vertrokken. Vijf van deze auto's zijn verzorgd voor rekening van H. M. de Koningin en onder leiding van de hofmaarschalk, jhr. Boreel: de andere vier voor rekening van het Rode Kruis en onder leiding van jhr. mr. Wittert van Hoogland en jhr. E. van Loon, beiden van het hoofdcomité van het Rode Kruis, en van graaf van Rechteren Limburg en baron van Ittersum, beiden van de Johanniterorde.

Uit Utrecht meldt men ons:

Zaterdagavond laat zijn hier 1200 vluchtelingen aangekomen, die in verschillende loodsen der Staatsspoor, de fruithal, de korenbeurs, enzovoort werden ondergebracht.

Vandaag kwamen er nog weer kleine groepjes vluchtelingen aan.

Enige treinen met duizenden geïnterneerde militairen zijn heden Utrecht gepasseerd. Telkens werden de militairen zoveel mogelijk van voedsel en drinken voorzien.

In de lokalen waren vandaag vele handen bezig om voor de vluchtelingen te zorgen. Zo brengen enige leden van het Utrechts studentencorps dagelijks 4000 à 5000 broodjes, waarvan de kosten bestreden worden door onder de studenten gehouden collecten. In de fruithal aan de korenbeurs zorgt de genie voor warm eten, en in de loodsen der staatsspoor worden de honderden vluchtelingen op kosten van de maatschappij gevoed. Elders verzorgen weer anderen de mensen, ieder helpt wat hij kan, en de vluchtelingen laten niet na, herhaaldelijk hun dank te betuigen.

Uit Maastricht meldt men ons:

Voor het onderwijs van de alhier vertoevende Belgische kinderen is thans een regeling getroffen. De bijzondere meisjes- en jongensscholen der zusters en broeders hebben lokalen en leermiddelen ter beschikking gesteld en daar zullen nu 200 meisjes en 200 jongens onderwijs in het Frans ontvangen. Hetzij door Belgische onderwijzers en onderwijzeressen, hetzij door geestelijke zusters of broeders. Nu bleven er nog 100 meisjes over. Voor het onderwijs aan die kinderen hebben zich enige jongedames, allen in het bezit van de middelbare akte Frans, beschikbaar gesteld, en in vier lokalen van het Augustijnengebouw, daartoe door de burgemeester afgestaan, zullen deze 100 meisjes onderwijs ontvangen.

Het comité te Middelburg, dat reeds zoveel duizenden onderdak heeft bezorgd, werd gisteren namiddag weer voor de taak gesteld, ongeveer 1300 vluchtelingen te herbergen, die van Vlissingen naar Middelburg kwamen lopen of rijden. Allen werden onder dak gebracht.

Geïnterneerden.

Gisterenavond geleeke het in Dordrecht waar koninginne-bezoek. Heel de stad was uitgelopen en stond keurig in haag geschaard van het station tot in het midden der stad langs de weg. De orde werd uitstekend gehandhaafd door militairen en politie. Deze grote belangstelling gold 2000 à 3000 Belgische geïnterneerden, die, na te Dordrecht gevoed te zijn, per trein naar het noorden vervoerd werden. De omstaanders kwamen werkelijk onder de indruk van het schouwspel. De gedeeltelijk blijkbaar zeer vermoeide troepen, waaronder enkele lichtgewonden, werkten blijkbaar op het gevoel van de menigte.

De Belgen riepen: Leve de Hollanders, Vive La Hollande. Er was een ogenblik van humor, toen een Belg van een kalm ogenblik gebruik maakte door "Weg met de oorlog" te roepen. Hij werd hartelijk toegejuicht.

Terwijl op het stationsplein gewacht werd, informeerden verschillende Belgische toeschouwers naar bloedverwanten. Het was werkelijk indrukwekkend te zien, hoe zij trachtten iets van hun echtgenoot, vader of broer te weten te komen, maar de pogingen waren meestal vergeefs, want voor het merendeel waren dit troepen uit de forten van Antwerpen. Een ooggetuige verzekerde, dat er een bepaald verschil was tussen de belangstelling gisteren voor de Belgen en zaterdag voor de geïnterneerde Engelsen, die op dezelfde wijze naar het station geleid werden.

Dat verschil was geheel in overeenstemming met de aard van het volk. De Engelsen gedroegen zich veel kalmer, minder opgewonden dan de Belgen en het gevolg was, dat ook de belangstelling een kalmer karakter droeg, hoewel blijkbaar even goed gemeend. Vele sigaren en sigaretten werden dankbaar onderweg aangenomen, en uit alles bleek werkelijke deelneming aan belangstelling van de Dordtenaren. In het hotel Ponsen waren negen Engelse officieren,

die indruk maakten door hun keurige kaki uniformen. De Engelse consul was bij hen, en zij schenen uiterst tevreden over de vriendelijke behandeling, die hun in Holland ten deel viel. Zij deelden mee, dat slechts een 7000 man in Antwerpen getrokken zouden zijn en het slechts aan 700 gelukt is, veilig uit Antwerpen weg te komen. De overigen zijn vermist, velen van hen intussen geïnterneerd.

Ook wisten zij mee te delen dat de verliezen van de Duitsers bij het overtrekken van de Nete ontzaglijk waren geweest. Ze moesten, om zo maar te zeggen, over de lijken het riviertje overtrekken.

Rotterdam. Belgische vluchtelingen.

Te 3 uur in de nacht van zaterdag op zondag zijn treinen, bestaande uit 40 en meer gesloten goederenwagens met Belgische vluchtelingen het station Delftse Poort alhier voorbij gestoomd, en ook gisteren is het vervoer van duizenden en duizenden voortgegaan.

Om 12 uur gisternacht is van het Maasstation nog een trein met 1000 vluchtelingen naar Leiden vertrokken. Zij waren hier uit tijdelijke verblijven bijeengebracht. Onder deze vluchtelingen bevond zich ook een 19-jarige jongen, die lam was en van de schrik en de doorstane angst een beroerte gekregen had.

Gisteren namiddag, is aan het station Delftse Poort een extra trein samengesteld, waarmee 600 vluchtelingen naar Beverwijk, 300 naar Alkmaar en 205 naar Enkhuizen gebracht zijn. Vóór hun vertrek waren deze mensen, onder wie veel gezinnen met kinderen, gevoed. Zodoende ontruimde men hier weer scholen en andere openbare gebouwen, waarin vluchtelingen bijeen waren gebracht. Kleine gemeenten uit de omgeving krijgen ook geregeld vluchtelingen toegezonden.

Om 12 uur 30 gisteren namiddag is er weer een trein vol vluchtelingen uit Roosendaal aan het station Delftse Poort aangekomen. Er zaten vooral veel vrouwen en kleine kinderen in. Daarbij was ook een zuigeling van 14 dagen, waarmee de moeder een mars van 8 uur te voet had afgelegd, voor zij zo gelukkig was de trein te bereiken. Aan allen werd overvloedig brood en melk uitgereikt, de kinderen kregen bovendien versnaperingen, waar ze heel blij mee waren. De mensen knapten allen wat op van het half uur oponthoud hier. Toen ging alles door naar Amsterdam. Er zaten allerlei mensen in de trein, rijk en arm, spoorbeambten en brievenbestellers in uniform en ook een paar Belgische krankzinnigen, die naar Medemblik doorgingen.

De Rode Kruismannen, die nu elke trein inspecteren, konden in deze trein geen enkele vluchteling vinden, die hun hulp nodig had. Zij bepaalden zich tot nu toe tot diegenen, wier toestand van ernstige aard is, zoals kraamvrouwen, een paar vrouwen, die kort geleden geopereerd waren en die een bewijs van een geneesheer in hun bezit hadden, waaruit blijkt, dat ze beslist hulp nodig hebben. Opmerkelijk is het hoeveel Belgische kraamvrouwen hier de laatste paar dagen uit treinen gehaald, zelfs van de straat opgenomen en naar ziekenhuizen gebracht zijn.

De Rode Kruisdienst werd van 12 tot 18 uur gisterenmiddag waargenomen door de vrijwillige landstorm II van het korps Koninklijke Scherpschutters, onder bevel van kapitein dr. Neurenburg, en gedurende het overige van de dag door de transportcolonne van het Rode Kruis, onder bevel van de dokters Bouvé en Smit.

Een zeer goede en druk gelezen raadgeving is de volgende:

Refugiés changez votre monnaie belge au banque Néerlandais ou à un des filiales. Cours 1 franc 47 ¼ cent. Adresse à Rotterdam Boompjes 72.

Deze raadgeving is op de perrons aangeplakt.

Het is namelijk gebleken, dat op en in de omgeving van de spoorwegstations mensen rondlopen, die van het ongeluk van de arme vluchtelingen partij trekken en bij het geld wisselen 30 percent winst nemen.

Niet minder druk gelezen en ijverig nageplozen worden de alfabetische adreslijsten van Belgische vluchtelingen, door de nieuwe Rotterdamse Courant verspreid, en die ook op de perrons aangeplakt zijn.

Jonge meisjes hebben hun best gedaan om in busjes grote bedragen te collecteren voor de arme vluchtelingen, en anderen verkochten voor dit doel sluitzegels langs de straat.

Veel wordt er gedaan en veel gegeven, overal staan de beurzen open, daarvan leggen de comitéleden en bestuurders van verschillende liefdadige instellingen meermalen openlijk getuigenis af.

Gisteravond zijn 120 Belgische vluchtelingen per tram in de Rozenstraat alhier aangekomen. Zes lichterschepen hebben er 200 aan de Feyenoordkade aangebracht.

Het is gisteravond aan het station Delftse Poort veel minder druk geweest dan de voorafgaande avonden. Wel waren, behalve de politie, de leden van verschillende comités, vrijwillige politie, vrijwillige landstormmannen, padvinders, Rode Kruis, enige geneesheren, enzovoort trouw op hun post, gereed om zo nodig ogenblikkelijk hulp te kunnen verlenen, doch de massa

nieuwsgierigen, die het liefdewerk aan het station zozeer belemmeren, ontbraken gisteravond gelukkig nagenoeg geheel.

Trouwens, er viel gisteravond voor de graag helpende vrijwilligers niet veel te doen. Om kwart over zes kwam er een extra trein aan met 1000 vluchtelingen. Nadat alle mannen, vrouwen en kinderen van brood, melk en koekjes waren voorzien, vertrok de trein te kwartier voor zeven naar Utrecht.

Met de gewone trein uit Roosendaal, die te half zeven binnenliep, stapten ruim 100 uitgewekenen uit. Ze werden voorlopig naar het Circus gebracht, waar ze gespijzigd werden.

Te half negen kwam er een lange trein aan, uit 24 goederenwagens bestaande en bevattende ongeveer 1000 vluchtelingen. In Dordrecht waren uit deze trein 500 zwervende mannen, vrouwen en kinderen gestapt. Na een half uur oponthoud, de vluchtelingen kregen in die tijd weer het nodige voedsel en melk, ook voor de zuigelingen was weer gezorgd, en de kinderen kregen kaakjes en koekjes, vertrok de trein met bestemming voor Haarlem.

Na negen uur was de drukte aan het station voorlopig gedaan, zodat de vrijwillige landstorm te half tien mocht inrukken. Er werden in de nacht nog twee extra treinen met vluchtelingen verwacht, die, na een kort oponthoud, naar Haarlem zouden doorrijden.

Na deze twee extra treinen zullen de spoorwegmaatschappijen voorlopig het kosteloos vervoer van vluchtelingen zeer beperken. Met de gewone treinen zullen alleen tegen betaling nog uitgewekenen kunnen worden vervoerd.

In de loop van de avond vertoefde de hoofdcommissaris van politie, de heer A. Sirks, enige tijd aan het station. Ook de heer A. Robertson,

lid van de regelingscommissie, voor de Belgische uitgewekenen, was weer aanwezig.

Gisteren zijn nog 200 vluchtelingen naar Spijkenisse vertrokken. Een 700-tal uitgewekenen, die in het Circus, Sint Jozefsgezellenvereniging en in nog enkele andere gebouwen verblijf vierden, zijn gisteren ondergebracht op twee grote rijnen van de steenkolenhandelsvereniging. Zij werden daar gevoed en hebben er de nacht doorgebracht. De lichters zijn voorlopig gesleept naar de Oosterkade.

Met een lichter zijn gisteren hier nog ongeveer 150 vluchtelingen aangekomen, en ook kwamen er gisteravond uit Antwerpen twee sloperswagens vol met zwervers.

Het aantal vluchtelingen, dat bij particulieren gehuisvest is, wordt geschat op 6000 à 7000.

In het Clubhuis van de voetbalclub de Xerxes in de Bospolder, zijn 13 vluchtelingen opgenomen.

Amsterdam. Belgische vluchtelingen.

Gisteren zijn hier tot 's namiddags 4 uur slechts enkele honderden vluchtelingen aangekomen.

Een deel van de 3000 vluchtelingen, die hier zaterdagochtend aangekomen waren, werden gisteren zo spoedig mogelijk naar de provincie doorgezonden. Hetzelfde geschiedde met een klein deel van de ongeveer 1000 uitgewekenen, die nog tegen half vijf werden aangevoerd. In de Koopmansbeurs was nu een zuigelingenkeuken ingericht.

Bij de asielen zag men telkens groepjes uitgewekenen, die goed uitgerust en proper gewassen van het schone weer genoten. De hele dag vervoerden vrachtauto's vele bossen stro, dekens en keukengereedschap voor de talrijke toevluchtsoorden.

In het geheel zijn er te Amsterdam nu ruim 20.000 vluchtelingen behandeld.

Om kwart voor acht kwamen weer 200 vluchtelingen de stad binnen, onder wie een vijftiental witzusters uit Antwerpen, die hier een nacht logeren in het gesticht van hun orde aan de Stadhouderskade en heden naar Maastricht gaan. Een uur later kwamen weer 100 Belgische uitgewekenen aan.

Heden en morgen zullen verscheidene Antwerpenaren naar hun stad terugkeren.

's-Gravenhage. Belgische vluchtelingen.

Gisteren namiddag heeft de burgemeester de Belgische gezant en enige dames en heren leden van het gezantschap rondgeleid in verschillende inrichtingen, waarin vanwege de gemeente vluchtelingen zijn opgenomen.

Tot het gezelschap behoorde ook graaf de Baillet-Latour, oud gouverneur van Antwerpen, die zich met talrijke uitgewekenen onderhield. In het circus werd de gezant ontvangen door de heren Lisman en Varenkamp, leden van het door de burgemeester ingestelde comité.

Tot 2 uur in de nacht van zaterdag op zondag was alles aan het Hollandse spoorstation nog druk in de weer om de laatst aangekomen zending vluchtelingen onder dak te brengen.

Met onvermoeide ijver heeft de chef der Haagse recherche, de heer Aaltsz, bijgestaan door vele inspecteurs, al het mogelijke gedaan om de Belgische mensen een onderkomen te bezorgen. Voor het grootste gedeelte van hen gelukte dit in de ruime autogarage aan de Laan van Roos en Doorn, van de automobielfirma Adriaan, en in de fundatie Renswoude in het Westeinde, en, zoals reeds gemeld, in het gebouw der Sint Jozefsgezellenvereniging. Voor het overblijvende deel werden door de padvindders, die zich in deze dagen zeer verdienstelijk gedragen als hulp bij het omvangrijke stationswerk, bedden gespreid in de derde klasse wachtkamer, welke sedert de stroom van vluchtelingen begon, zowat van alles gelijk is: hospitaal, verversingslokaal, slaapzaal, enzovoort.

Niet genoeg geprezen kan worden de hulp en steun in allerlei vormen verleend aan de politie door de dames en heren, die met zoveel toewijding en geheel belangeloos de vermoeiende stationstaak en de verplegingsdienst op zich hebben genomen en waarbij dames zijn, die zaterdag van 's morgens 10 uur af tot 's nachts 3 uur zonder tussenpozen werkzaam waren.

Hierbij valt voornamelijk de aandacht op de arbeid van de protestantse en katholieke afdeling van het Haagse Comité Stationswerk in samenwerking met de groep Israëlitische dames en heren.

De Haagse burgerwacht bewijst, zich gedragende naar de aanwijzingen der politiehoofden, hun tijdelijke superieuren, goede diensten van allerlei aard.

Talrijk zijn ook de aanbiedingen van automobielbezitters en handelaren in automobielen om hun auto's ter beschikking te stellen tot het vervoer van vluchtelingen naar de toevluchtsoorden. En sedert enige nachten stellen zo goed als alle koetsiers der op het

Stationsplein stationerende rijtuigen, vaak met opoffering van het vrachtje, dat zij, bij aankomst van de laatste passagierstreinen, nog gewoon zijn in te pikken, hun vigilanten en victoria's geheel belangloos ter beschikking voor het transport van de uitgewekenen.

Voorals zaterdag wedijverden die koetsiers hierin, en er vormde zich als vanzelf een lange rij van huurrijtuigen, waarin tot zeven of acht personen werden toegelaten, behalve de schamele bagage en ook nog een paar kinderen op de koop toe. Een koetsier nam ook nog een kind op de knieën.

Ook de Haagse Tramwegmaatschappij stelde personeel en materieel voor het vervoer van vluchtelingen beschikbaar.

Gisteren namiddag tussen een en twee uur kwamen hier weer volle treinen met uitgewekenen aan, die, na op de gebruikelijke wijze aan het station te zijn gelaafd en gevoed, werden verdeeld over het gebouw der fundatie Van Renswoude en dat van de autogarage in de Laan van Roos en Doorn.

Op het stationsplein was het aantal nieuwsgierigen groter dan op een der vorige dagen, waarom de bereden politie het gehele voorplein afzette.

Gisteravond zijn hier nog telkens treinen met vluchtelingen voorbijkomen. Na een kort oponthoud, waarbij de mensen brood, melk en versnaperingen werden aangeboden, gingen deze treinen verder. In overleg met de autoriteiten werden hier geen vluchtelingen meer uitgelaten.

Van een der doktoren van de gemeentelijke geneeskundige dienst vernamen wij, dat, voor zover daarover thans reeds een oordeel te vellen is, de gezondheidstoestand der Belgische vluchtelingen, die in Den Haag uitstapten of de residentie per trein passeerden,

buitengewoon bevredigend is. Stopt de trein slechts enkele ogenblikken, dan pleegt een der geneesheren nochtans alle wagens langs te lopen en de vluchtelingen te vragen, of er iets aan hapert. Natuurlijk zijn er onder hen, die in Den Haag ondergebracht zijn, wel enkelen, die geneeskundige hulp behoeven. Zo werd zaterdagnacht plotseling een vrouw krankzinnig, maar alles samen genomen mag men, naar het schijnt, tevreden zijn. Het is dan ook de laatste tijd gezond herfstweer geweest.

Dat ook na de inneming van Antwerpen de panische schrik bij sommigen nog geenszins geweken is, bleek onder andere zaterdagavond, toen een vrouw krijsend en jammerend protesteerde tegen de overbrenging in een gereedstaande automobiel, daar deze haar, naar zij (natuurlijk ten onrechte) beweerde, naar "de Duits" terug zou brengen.

De val van Antwerpen.

Berlijn, 11 oktober. Na de oproep van de Duitse gouverneur van Antwerpen, zijn reeds duizenden vluchtelingen vanuit het Nederlands gebied weer naar de stad teruggekeerd.

Parijs, 11 oktober. Het bericht van de val van Antwerpen heeft hier grote deelneming met de ramspoedigheid van België gewekt. Uit militair oogpunt hecht men er minder gewicht aan, daar het Belgische leger in veiligheid is. Het bezit van Antwerpen heeft, naar men betoogt, weinig waarde voor de Duitsers, daar de zee feitelijk voor hen is afgesloten.

Van de Brabantse grens.

Breda, 11 oktober. De toestand wordt hier ernstiger door voortdurende nieuwe aanvoer van vluchtelingen met spoor, tram en voertuig, terwijl de hoognodige afvoer naar de voor ontvangst

gerede Brabantse steden wegens het uitblijven van de door de burgemeester aangevraagde extra treinen onmogelijk is. Particulieren en gemeente doen hun uiterste best, doch slechts met de grootste inspanning is huisvesting en voeding van de vluchtelingen mogelijk.

De Belgische strafkolonisten van Weelde en Merksplas zijn losgelaten. Maatregelen werden genomen om grensoverschrijding te verhinderen.

Roosendaal, 11 oktober. De stroom van vluchtelingen uit België langs de straten en spoorwegen is vandaag vrijwel tot stilstand gekomen. De enkele duizenden die ik nog aan zag trekken op Bergen op Zoom en Roosendaal, tellen immers niet meer. Van verschillende welingelichte zijden heb ik het totaal aantal, dat de vorige week onze grenzen is overgekomen, horen schatten op een miljoen mensen. Er werden op de hoofdwegen bijna voortdurend 150 tot 200 voorttrekkenden in de minuut geteld en dat drie dagen en drie nachten achtereen. Antwerpen telde reeds driekwart miljoen inwoners. Daarheen waren eerst de duizenden en duizenden uit Luik, Leuven, Mechelen en andere geteisterde steden en uitgebrande dorpen gevlucht, om er binnen de forten, veilig te zijn. Verder menigten uit Brussel, toen de koning en de regering naar Antwerpen verhuisd waren. Vervolgens zijn er bijgekomen de burgerijen der gemeenten, waar de Duitsers doortrokken om het beleg te beginnen, dat eindelijk alle mensen van tussen de forten daarheen verdreef. Gij kunt veilig aannemen, dat deze zich nu allen op Nederlands grondgebied bevinden, thans vermeerderd door de bewoners van heel de provincie Antwerpen, van tal van steden en dorpen langs onze grenzen, waar de Duitsers de laatste dagen voortgaan schoon schip te maken en de bewoners vluchten uit vrees voor brandstichtingen.

Ik verneem van verschillende mensen, die nog gisteren in Antwerpen geweest zijn, dat de stad vrijwel is leeggelopen. Onder hetgeen de Belgen er vernield hebben, om het uit de handen der Duitsers te houden, behoren grote hoeveelheden graan, die ze hebben verbrand.

Vandaag heb ik per auto nog weer een tocht gemaakt van Roosendaal naar Bergen op Zoom, van daar naar Ossendrecht aan de grens, toen naar Putte en over Bergen op Zoom weer hierheen terug. Zoals gezegd, op de van de eindeloze karavanen overal met diepe kuilen kapot gereden wegen, was de stroom vrijwel tot staan gekomen. Maar nu volgen de Belgische en in veel mindere mate de Engelse en Franse soldaten, die bij duizenden geïnterneerd worden en voor de duur van de oorlog hier onderhouden moeten worden. Ook zijn er enige Duitse officieren en manschappen geïnterneerd. Wat de overige vluchtelingen betreft, bestaat er wel hoop, dat ze binnenkort naar hun haardsteden zullen terugkeren, voor zover die niet vernield zijn. Reeds zag ik er vandaag enkelen, op karren, op fietsen en te voet, die het maar gingen wagen.

Intussen is Bergen op Zoom nu haast een Belgische stad. Niet alleen alle huizen, alle gebouwen liggen er vol Belgen, maar ook vullen zij alle straten van gevel tot gevel en kunnen huzaren met moeite een ruimte openhouden op de Grote Markt. Want er is nog steeds niet voldoende gedaan, om aan deze noodtoestand een einde te maken. De gewone treinenloop, met een paar extra treinen ingelegd, de afvoer van enkele schepen vol, brengen geen merkbare verbetering. Bij menigten hebben ook de vorige nacht de mensen in de nachtvorst op straat moeten slapen, omdat er letterlijk nergens meer een duim ruimte was onderdak. En nog steeds ook deze nacht weer, kamperen er in de velden en in de bossen vele honderden, die sedert woensdag of donderdag niet verder zijn kunnen komen. Dat zijn dus vooral zieken, invaliden, kleine kinderen, afgeleefde mensen. En tot heden

toe hebben duizenden honger geleden en dorst gehad en 's nachts erbarmelijke koude, ook in de stad, waarin immers de laatste eetbare kruimels opgeteerd waren.

Ook de kerken liggen natuurlijk stikvol. Het had echter menigeen getroffen, dat de deken van de Grote Kerk vanmorgen reeds om 5 uur, dus toen het nog donker was, de honderden, die daar sliepen, had laten opstaan voor de ochtenddienst. In de protestantse kerk werd de dienst daarom niet gehouden. In een andere kerk was tot zelfs het altaar dienstbaar gemaakt aan de arme vluchtelingen. Men had er chocolade voor hen gemaakt. Ook welgestelden hadden hier en daar van honger aan de huizen bedelend gevraagd om brood, of wat melk voor de kinderen, of voor een bakske koffie voor een uitgeputte verkleumde oude ziel, maar er was niets meer geweest. En de regelaars van het verkeer waren wel verplicht geweest de karavanen van karren buiten de stad af te voeren langs wegen en naar plaatsen, waar het overal hetzelfde was.

Wederom heeft de burgerij, hebben de soldaten de gastvrijheid voor de vreemdelingen prachtig gediend en velen hebben hun eigen eten aan de vluchtelingen gegeven. Maar een krachtige centrale leiding, een geregelde organisatie bleef ten enenmale ontbreken. Op de noodkreten in de bladen is hedenochtend de burgerij uit alle delen van het land in actie gekomen, om op eigen initiatief deze zondag van de 11^e oktober te wijden tot een waarlijk historische dag van goede werken. Uit alle windrichtingen tuften de automobielen naar Brabant toe met levensmiddelen en dekens, met kleren, met tot in hun ziel ontroerde mensen van elke stand, van elke leeftijd, om te helpen. En ze hebben de voldoening, dat nu, in het algemeen gesproken althans, de honger gestild is kunnen worden. De militaire autoriteiten, die met de gerekwireerde auto's maar steeds meer bergen van brood aanvoerden, gaven het voorbeeld van dit schone vredeswerk en wat

gaven de soldaten zich met een ontroerende hartelijkheid aan deze barmhartige taak.

En van de dames en heren, die inderhaast hele autotreinen met leeftocht hadden ingericht, zijn er verscheidene geweest, die er zelf hun maaltijden bij hebben ingeschoten. Nauwelijks waren de vrachten gelost, of zij zwermden uit langs de wegen, om gebrekkigen, zieken, oude mensen, kinderen van de bossen en de akkers weg te halen naar de centra, waar dan echter veelal geen onderdak voor hen te vinden was. En zo zullen er nog heel wat meer in de buitenlucht moeten blijven kamperen.

Dicht samengepakt staan zij dan maar te wachten en ze weten niet waarop. Telkens opnieuw doen ze elkaar de verhalen van hun rampen. Een vrouw met een kind vertelt: "Dat meisje is nu het enige, wat ik nog heb." Haar huis is door een bom getroffen, haar man en haar twee kinderen zijn daarbij gedood. En dan die paniek bij de uittocht uit Merksem bijvoorbeeld, toen een Taube over de karavaan heen streek en een bom onder de vluchtelingen had geslingerd.

Opgejaagd zijn de meesten toen aan komen draven eenieder achterlatend, die niet mee kon komen, en dan eindelijk na dagenlang voortlopen in het gedrang op de wegen, lopen de stromen in de steden vast en zwellen en zwellen zo, dat het is, of zij de dammen der straten zullen verbreken. Zij weten niet, waar zij beland zijn; verscheidenen kopen er kaarten om zich te oriënteren. Van afstanden hebben de meesten geen begrip. Te voet willen zij 's avonds nog door naar Amsterdam, naar Leiden in de hoop daar te slapen. De burgemeester van Halsteren, zag in zijn gemeente een kraamvrouw voortduwen op een handkar door haar man die 's avonds in Zierikzee dacht aan te komen.

Trouwens, uit heel Zeeland komen berichten, dat de steden en dorpen er overvol zijn. In Bergen op Zoom zijn de meeste koffiehuzen en verscheidene winkels van levensmiddelen gesloten, omdat alles uitverkocht is. In de hal van het raadhuis liggen stapels erwten en bonen. Maar al hadden ook tal van particulieren in hun tuinen veldkeukens geïmproviseerd, ze kregen het er niet gekookt.

(Wordt vervolgd).

Van de Zeeuwse grens.

Terneuzen, 11 oktober. De doorvoer van geïnterneerden houdt nog aan. In de aanvoer komt kentering. Naar schatting zijn er nu wel meer dan 15.000 doorgelopen. Van bakkers en winkeliers is grote inspanning gevorderd om te voorzien in behoefte aan eetwaren. Daar tijdelijke nood dreigt wordt vanuit Rotterdam een voorraad eetwaren door de autoriteiten aangevoerd. Aan de grenzen is het nu een stapelplaats van grote massa's geweren en ander oorlogstuig. In de ambulances zijn heden nog verschillende gewonden aangebracht.

Ik verneem dat de Duitsers nog niet naar de zijde van Gent zijn doorgedrongen, zij zouden daarin worden teruggehouden door troepen met Fransen en Engelsen in het front. Bezoekers aan Oostende melden dat daar heden nog schepen met troepentransporten arriveerden.

Vlissingen, 11 oktober. De hele dag door vervoeren de boten van de provinciale stoombootdienst op de Westerschelde de duizenden geïnterneerde Belgische soldaten, men spreekt van 20 tot 25.000, van Terneuzen naar hier en herhaaldelijk vertrekken treinen naar het interneringskamp. Maar dit neemt niet weg dat ook steeds honderden hier en in de omgeving van het station rondlopen, etend en drinkend, hun verhalen doende onder een graag gehoor van

landgenoten en ook van duizenden Vlissingers en Middelburgers en andere bewoners van Walcheren, die in de omgeving van het station de ongekende drukte komen bijwonen. Voor het merendeel zien de soldaten er goed uit. Hun kleding zit onder het stof, maar laat overigens niet te wensen; hun schoeisel is uitstekend. Velen dragen hun dekens nog mee. Men ziet er van alle korpsen, artillerie en infanterie het meest. Ook komen er weer veel officieren en enkele hoofdofficieren mee. Het aantal aankomende vluchtelingen is niet zo groot als gisteren, daar de provinciale boten uitsluitend voor troepenvervoer worden gebruikt, maar voor de komende dagen worden weer ontelbaar velen verwacht: nu ook in Oost- en West-Vlaanderen de Duitsers in aantocht zijn en men na een paar maanden van rust zich ook daar op de vlucht voorbereidt. Er komen er reeds verscheidene van daar naar hier over.

In de gang van het station zagen wij drie mannen in burgerkleding aan elkaar geboeid; ze hadden lijken beroofd.

Veel gewonden werden heden niet aangebracht. Met hele karavannen worden de vluchtelingen naar Middelburg doorgezonden, daar hier alle gebouwen overvol zijn. Ouderen blijven overnachten op de grote rijnschepen die hen aanvoerden. Wel worden er met iedere trein vluchtelingen meegezonden voor Holland, maar andere treinen voeren uit Roosendaal, Bergen op Zoom enzovoort weer nieuwe honderdtallen aan. Eenieder beijvert zich om het de soldaten en vluchtelingen aan niets te doen ontbreken.

Oostburg, 11 oktober. Een gedeelte der ambulance van het 7^e linieregiment, dat de grenzen van Zeeuws Vlaanderen is overgetrokken, is hier heden doorgekomen in de richting Brugge. De gewonden zijn met de tram doorgevoerd.

Onder Sint Kruis zijn Engelse soldaten aangekomen en aangehouden om geïnterneerd te worden. Duizenden vluchtelingen worden te Breskens en Sluis aangevoerd.

Hulst, 11 oktober. Hulst is thans letterlijk overstroomd met Belgische militairen en vluchtelingen uit Antwerpen en omstreken.

Dagenlang heeft de stroom van vluchtelingen aangehouden en gisteren en eergisteren arriveerden steeds nieuwe geïnterneerde Belgische manschappen. De spoor- en tramlijnen, waarmee men van Hulst naar het noorden kan komen, konden natuurlijk zo'n massa niet binnen een enkele dag vervoeren. De geïnterneerden gingen per trein naar Terneuzen, vandaar per boot naar Vlissingen, vanwaar ze verder vervoerd werden. Heel de dag reden de overvolle treinen van Terneuzen. De geïnterneerden, waaronder een duizendtal Engelsen, en de vluchtelingen werden geborgen in personenwagens. Daar vormde elke familie haar eigen kringetje en onder de geïnterneerde soldaten waren er enkele, die daar onder de vluchtelingen de hunnen hadden teruggevonden. Met blijde ogen zaten ze dan zwijgend van diepe ontroering te midden van hun familie als in een cafeetje van een onbekend stadje. Over het algemeen waren de geïnterneerde militairen tevreden nu eindelijk veilig te zijn, maar toch ook velen uitten hun wanhoop om de geleden nederlaag. Een officier, die vertelde van zijn ervaringen, barstte onder het vertellen in snikken uit om zijn vernietigd vertrouwen, zijn regiment en zijn verwoeste vaderland. Een majoor van het Belgische leger heeft even na zijn aankomst in ons land zelfmoord gepleegd en is te Hulst begraven.

Het aantal vluchtelingen bedraagt ongeveer 10.000, het getal geïnterneerden werd door een Belgisch officier geschat op 26.000. Hieronder zijn vier generaals en zeven kolonels. Ik deel dit onder voorbehoud mee.

Het beleg van Antwerpen. (Vervolg).

Het opblazen van de dijken aan de Rupel en de Nete heeft geen grote inundatie teweeggebracht, op verre na niet. De oevers van die rivieren waren slechts enkele meters ver onder water gelopen, zodat de hele breedte van het waterbeletsel niet boven de 400 m bedroeg. Het ontruimen door onze troepen van de loopgraven van eerste linie, zo lang door het vuur onzer forten beschermd, was wel een zware slag voor ons, die zodoende, bij onze aankomst op het slagveld, vooral een nederlaag moesten vernemen.

Ook werd in de avond alles doodstil; en ik vernam toen, dat de onbeantwoorde kanonnade, waar ik even gewag van maakte, niets anders was dan de beschieting van de eigen stellingen, waar de vijand reeds had doorgebroken. Geen kanon- of geweschot meer. Het pleit op de strook land, welke, door een arbeid van twee maanden, versterkingen had gekregen, die ze tot een levendig deel der verschansing moesten maken, was na een paar dagen reeds beslist. Morgen zou de strijd om een andere plekje land beginnen, en de stilte die wel het einde van de slag beduidde, kondigde toch de voorbereiding aan van die van morgen.

Want weldra werd het weer rumoerig, buiten. Door de nacht, waar voortaan het gebruik van enig licht bij het rijden ontzegd was, hoorde men, op afstand eerst, het naderende horten van zware wielbanden over de breed gekasseide steenweg. Het staal der kanonnen ronkte telkens, wanneer het botsend op de zware balken van het houten, met ijzer beslagen raam neerbotste, en nu kon men het tikken der vinnige hoefijzers over de stenen reeds klaar onderscheiden

Een massa, zwarter dan de donkere nacht, was plotseling zichtbaar. Een paard proestte het witte schuim uit de hijgende neusgaten weg. Men hoorde de soldaten onderen praten. Ik mocht er een even

aanspreken, bij het voorbijgaan. Een artillerist, die, een hele dag achter een kanon staande, het gedurig heeft afgeschoten, het kanon als een paard dat de sporen wordt gegeven, telkens naar omhoog zag springen, het geweld der ontploffingen bijgewoond, geen vijandelijk geschut ondergaan, en tot het einde toe, zonder letsel of hindernis, de opgelegde taak volkomen volbracht heeft. Welke kracht draagt zulk een man van het slagveld toch mee, en welke opgeruimde zekerheid en vertrouwen! Hij schat de verliezen van de vijand en verslaat diens ongeziene legermacht tussen twee soldatengrappen.

En de lange stoot der achteruit deinzende veldbatterijen ging maar steeds verder en verder door, en het zweet der zwarte paarden met bellen lichtend schuim aan het gebit breidde zich bij hun nijldige lopen uit, gepaard met de versmachtende zwaarte van de reuk, die het verbrande buskruit uit de stalen ziel der kanonnen liet vallen. Die reuk rolde hen als een sluier na, dewelke de borst der eerste paarden zo vooruit gewaaid hebben, rolde over de hele steenweg, botste tegen de huizen, scheurde zich aan stammen en heesters, scheen eerst, als lopend water de grachten te vullen om, walmend, over het open veld, zich daarna verdund te verspreiden. Een grote taaiheid en een grote weerbaarheid beduidde dit rumoerige voorbijtrekken toch nog. Het nieuwe leer der bruine harnassen kraakte plooiend bij iedere zwenking der beesten; de hoefijzers traptten springende spronkels uit de steen. En de prachtige kerels, die slechts één enkel lijf schenen te zijn met het getemde paard, men raadde daar boven, onder de kleine zwarte berenmuts, hun donkere gelaat door de uitputting sterker belijnd, en hun ogen, die beurtelings bij het vertellen van een mop aan een makker, door de nacht flikkerden of, na een ogenblik stilzwingen, grijs onder de duisternis, die ieder land aan het geboortedorp gelijk kan maken, onbewogen naar binnen in de geest gingen kijken, waar de stille spiegel van het huiselijke leven voortglinstert.

Maar te middernacht brak het vuur der weer opgestelde Belgische en Franse 15 cm batterijen weer los. Ze stonden in een lange rij die op een gelijke afstand der beide rivieren voortliep. Men zag de grote vlam uit de vuurmonden plots opstijgen, zich tegen de wand des hemels als een waaier, vlak openplooiën, tegen het loover der bomen verward uitspatten en onmiddellijk neervallen. Zo ging het telkens viermaal aan iedere zijde van de grote steenweg waar ik mij bevond, op, en, een paar seconden later bonsde viermaal tegen mij aan, de slag van het afschieten der vier stukken. En terwijl hier de ogen, waaruit de oorlog kijkt, pas ontloken, onmiddellijk dichtvielen, laaide ginder aan de oevers der Nete een oog, dat strak openbleef, als een verwittiging over de wreedheden welke met zich de oorlog moest brengen. De kerk van Duffel, door de Duitse granaten in brand geschoten, vlamde zoals de schuur zou doen van een boer die, dronken, met de as zijner pijp de rijkdom van zijn oogst onachtzaam vernielt. Hij staat daarna verstomd naar zijn nutteloze wandaad te kijken; hij woont alleen, ver van alle hulp en weet niet eens, dat er hulp wenselijk is. Zijn schuur staat, verlaten, in lichterlaaie en zij die zich op afstand bevinden, en door de ramp zich niet getroffen voelen, zij kijken een ogenblik zwijgend en onbeweeglijk toe, denken er even aan: "een brand" en worden over de eigen have bezorgd.

Zo staat in mijn geheugen de kerk van Duffel nog steeds in haar vlam. Waar ik stond kon ik moeilijk een vorm van het gebouw onderscheiden. Het hele houten gebinte, de hoge zoldering scheen de top van een reusachtige stapel te zijn, waar dicht bij de grond de wind, zoals door open ramen, het vuur had doorgejaagd. De beide legers, aan beide kanten der Nete opgesteld, hadden hetzelfde schouwspel voor ogen. Duffel behoorde noch aan ons noch aan de Duitsers, en thans scheen die brand iedereen ook onverschillig. Het gebouw vlamde, van de mensen verlaten, op. In die nacht zou het waarneembare bijzijn van een mens op het oranjeveld der vlam een

belachelijke hindernis zijn geworden. De opgestapelde balken en latten en spaanders, ze waren ginder voor de reus bestemd, die uit zijn eigen hand en toorts de kronkelvlam aanstak. De rustende beide kampen - want nu weer was alle artillerievuur gedaan en bleef van deze wand van de hemel, rechts en links, voorgoed gesloten de roze waaier die telkens viermaal ontlook - de wachtende beide legers zagen de grote doodsbloem aan, waarvan de lichtende brandblaren, tegen de hemel wapperend, de zijde uit het armoriaal van de oorlog schenen te zijn, waarop tegen het oranjeveld der mythologische vlam aan, de zwarte reus Heracles zijn stapel bestijgen gaat.

Zwerftochten op het oorlogsterrein.

Een onzer correspondenten schrijft ons:

Putte, 9 oktober 's nachts.

Vrijdagmorgen wekte me een warm oktoberzonnetje in Den Haag en als ik het venster openwerp om het te genieten, doemt het Vredespaleis voor mij op, wat mij aan het peinzen brengt, na hetgeen we gisteravond over de toestand van Antwerpen lazen.

Op de ontbijttafel ligt een telegram: een uitnodiging om naar datzelfde brandende Antwerpen te gaan. We gaan zo spoedig mogelijk op het pad.

Rotterdam, Dordrecht, de Moerdijk, ze verschijnen en verdwijnen achtereenvolgens aan de horizon, maar zelfs dit betrekkelijk korte traject, zo ver verwijderd van het oorlogstoneel, kan niet doorgetrokken worden, zonder dat wij de euvele gevolgen van de oorlog onder onze ogen krijgen.

Van de ellende der Belgische vluchtelingen, van wat er zich in Roosendaal en andere grensplaatsen afspeelt, spreek ik u niet. Uw krant heeft er de laatste dagen vol van gestaan.

Te Bergen op Zoom, waar de drommen vluchtelingen hoofdzakelijk langs de grote weg via Putte binnentrokken, was voor ons geen bed te vinden. Daarom besloten we nog vannacht tot de grens door te gaan, en daar in de auto te overnachten.

Het gevolg daarvan is, dat ik nu om 3 uur 's nachts mijn indrukken in Putte tracht op het papier te brengen in de wacht, terwijl juist de aflossing plaats heeft. Dit plaatsje hebben we te danken aan de goedheid van de majoor, die zelf nacht en dag in de weer is om de stroom van vluchtelingen zo te richten, dat alles zoveel mogelijk zonder horten of stoten gaat en met gerechtvaardigde trots vertelt hij ons, dat er nog geen ongeluk voorgekomen is.

Terwijl woensdag nog maar een kleine 10.000 man ons land binnenkwamen, groeide dat aantal donderdag tot 20.000 en er moeten er vandaag wel 50.000 ingekomen zijn. Het was dan ook totaal onmogelijk vannacht door te rijden, daar de weg stampvol was met de vluchtelingen, die grotendeels in logge boerenkarren reizen en dikwijls nog hun vee meebrengen. Men kan het zich nauwelijks voorstellen welke drama's zich hier afspelen. Een vrouw beviel, terwijl de kar, waarop ze lag, Putte binnenreed, en het hospitaal ligt vol met jonge kraamvrouwen.

Natuurlijk is er geen onderdak te vinden voor de vele vluchtelingen, alle huizen zijn stampvol, en niemand wordt er meer ingelaten. Waar blijven dan al die mensen?

Ik zal het u vertellen.

Daar zitten ze allen naast elkaar aan weerszijden van de weg tegen de huizen van het dorp aan. Moeders met hun kinderen op de schoot, in de arm of tegen hen aangeleund. Is er een stoepje voor het huis, zo wordt dit door hen gebruikt, die het geluk hadden beddengoed te kunnen meenemen op karren, en die daar nu eenvoudig hun bed gespreid hebben. Gelukkig dat de laatste nachten zo mooi geweest zijn. Welke ellende we gehad zouden hebben bij regenweer is niet te beschrijven. Nu is het al erg genoeg. Maar zelfs op die wijze was de plaats in het dorp spoedig tot op de laatste voetbreed bezet, en de arme vluchtelingen die met een laatste groet aan België en een “Vive la Hollande” het Hollands gebied betraden, slaakten een zucht van verlichting en wilden zich dadelijk maar ergens neervleien. Maar daarvan kon natuurlijk in de dorpsstraat van Putte niets komen, daar was ieder hoekje grond reeds ingenomen, en zo moesten de arme lieden verder. Gelukkig zijn er achter Putte mooie dennenbossen, en nu leek het wel alsof het hele bos één zigeunerkamp was, want overal vlamden lustig de vuren. Velen hebben tentjes gefabriceerd, anderen hutten van takken.

Met medewerking der natuur is dus geen onderdak nodig, maar eten wil toch ieder. En zo heeft men dan een hele trein proviand naar Bergen op Zoom gezonden, die heel wat hongerige magen zal vullen.

Nu het echter zeker is, dat Antwerpen in handen der Duitsers is, beginnen velen er al weer over te denken naar huis terug te keren. Het zou misschien in het belang der vluchtelingen zelf zijn, als zij die hier willen blijven, door werden gezonden, en zij, die spoedig terug willen keren, aan de grens gehouden worden. Nu heerst er een onbeschrijflijke verwarring. Ouders zoeken hun kinderen, en kinderen hun ouders. In de wacht trof ik onder de hoede der vriendelijke soldaten vier kleine kleuters aan, wier ouders nog niet opgediept waren.

Onder het schrijven springt juist om 12 uur het kleine fort Stabroek met een hevige knal. Anderhalf uur later trokken 150 man Belgische soldaten over de grenzen om geïnterneerd te worden. De arme kerels waren blij toen ze hun geweren konden afgeven, want ze hadden in drie dagen zo goed als niet geslapen of gegeten.

Vrijdagmorgen kwam een heel bataljon met hun officieren, waaronder een majoor, over de grenzen. Er bleven ruim 500 man over van 950 man waarmee zij in de oorlog getrokken waren. De Hollandse majoor verzocht zijn Belgische collega zelf de bevelen te willen geven om de geweren in rotten te zetten, en nadat de lui met koffie en brood versterkt waren, liet men ze zonder hun geweren naar Bergen op Zoom afmarcheren.

Nog heel wat soldaten liggen aan de overzijde van de grens, in het bos bij het kasteel van graaf Mornites, maar het merendeel daarvan aarzelt zich over te geven, daar ze nog de hoop koesteren zich met het Belgische leger te verenigen, maar daarvan zou wel niet veel meer komen.

Van Belgen, die vanmiddag om acht uur de stad verlieten, hoorde ik, dat de Duitsers onder begeleiding van militaire muziek omstreeks half drie de stad binnentrokken, en niemand molesteerden. Toch liep een groot deel der bevolking nog weg, en vooral de jongemannen tussen 18 en 30 jaar, daar de Vlaamse Gazet gezegd heeft, dat de Duitsers dezen allen gevangen nemen.

Als bijzonderheid hoor ik nog dat de Belgen enige kanonnen op het Jansplein gesteld hadden, dat een ballon hun stelling verried en het plein toen hevig gebombardeerd werd.

In Putte houdt de stroom der vluchtelingen maar niet op, en telkens komen er weer troepjes soldaten over de grens, die zich laten interneren.

De ganse nacht breng ik pratend met vluchtelingen door. Slapen is een onmogelijkheid en dus luisteren we gezamenlijk naar alle geluiden en berichten, die er van de richting Antwerpen komen.

Daar, om 4 uur 's zaterdagsmorgens vroeg, weer een hevige slag. Kort daarna weten we het. Het is het fort Errebeke, dat de Belgen weer in de lucht hebben laten springen, opdat het de Duitsers niet in de handen zou vallen. De bezetting onder haar officieren is op weg om zich te laten interneren.

Daartegen verzetten zich velen der soldaten. Ze vinden het laf en willen doorvechten, maar de pontonbruggen over de Schelde zijn stuk en de Duitse kanonnen staan reeds in Antwerpen aan de Scheldeovers opgesteld.

Wat kunnen zij dus doen, die dapperen?

Zullen ze nog, honger lijdend, enige dagen als opgejaagd wild door de bossen zwerven? Het einde is toch: de gevangenneming door de Duitsers of internering in ons land.

Breda, 10 oktober.

Nadat het zuidelijk deel van de buitenste fortelinie was genomen, beschoten de Duitsers de binnenste fortengordel en de stad Antwerpen zelf. Er moet uit de burgerij een sterke pressie zijn uitgeoefend om de verdediging der stad te staken en daardoor de vernieling te vermijden. Die vernieling is, naar mij achteraf is gebleken, buitengewoon overdreven voorgesteld. De stad, zegde men, stond in vlammen en de Onze Lieve Vrouwekerk was het mikpunt

der Duitse bommen. Zou het geheten hebben: “er breekt op enkele plaatsen brand uit, ook heeft een bom de Onze Lieve Vrouwekerk getroffen”, zo zou dit heel wat juister geweest zijn. In ieder geval de geruchten misten hun uitwerking niet: er ontstond een paniek onder de bevolking, die half gek van angst het nodigste, en soms veel onnodigs, bijeenpakte en de weg naar Nederland insloeg.

Vannacht beschreef ik in mijn gewaarwordingen te midden van de stroom vluchtelingen die maar niet op wilde houden. Die nacht zal ik wel nooit vergeten, toen ik, te midden van de manschappen van de wacht, die allen door elkaar spraken, in een kamer van 5 bij 5 meter en bij het schijnsel van een klein olielampje mijn bericht schreef.

Het was onmogelijk daar, dicht bij de grens, een rustig plekje te vinden en om deze brief te schrijven moesten we tot Breda voort tuffen en zelfs daar kregen we slechts door de voorkomendheid van een mij bekende hotelier het begeerde logies.

En al hoorden we reeds in de nacht, dat een lange trein vol levensmiddelen in Bergen op Zoom klaar stond, het was al aanstonds duidelijk, dat dit slechts een druppel in de emmer was, en dat deze duizenden zouden moeten hongeren

Zo langzamerhand werd het aantal der Belgische vluchtelingen, dat over de grenzen gekomen was, groter dan 100.000 en dit was zo onrustbarend, dat men er verscheidene malen aan dacht, de verdere toeloop te verbieden.

Maar wie zou die ongelukkigen, vluchtend voor de Duitsers, tegenhouden?

Zo scheen er slechts één weg open te staan, en die was: zo gauw mogelijk van de Duitse commandant te Antwerpen de toestemming

tot het terugkeren der bevolking te verkrijgen, en deze te bewegen hun woonsteden weer op te zoeken.

Dit plan werd in die lange, gewichtige nacht gevormd, toen we nog steeds niet wisten of Antwerpen gevallen was.

Bij het ochtendkrieken zouden we dus vertrekken, maar de Belgische officieren verzamelden vlakbij onze grens juist hun overgebleven manschappen. Luid verkondigde een majoor, dat elke soldaat vrij was de Nederlandse grenzen over te gaan en zich te laten interneren, maar zich, voor het geval hij dit niet deed, onder zijn bevelen had te scharen.

Natuurlijk trachtten wij de Belgische officieren te interviewen over hun plannen, maar ze lieten er geen woord over vallen. De plannen waren trouwens doorzichtig. Ze wilden, steeds langs de Belgisch-Nederlandse grens marcherend, proberen ergens onderaan de Schelde over de rivier te trekken en zich te verenigen met het Engels-Belgische leger, hetgeen wel onmogelijk zal blijken te zijn.

We konden eindelijk doorrijden.

De weg staat vol karren, somtijds een dubbele rij, waartussen wij ons met de auto doorwinden, en bij een der talrijke opstoppingen zien we het fort te Stabroek in de lucht vliegen. Het is 7 uur 's morgens, en dit is het vierde fort, dat door de Belgen opgeblazen wordt om de Duitsers te beletten er zich in te nestelen.

Zodra onze auto ergens stil houdt, moeten we de talrijke vragen der ijlings toegeschoten vrouwtjes beantwoorden, en als we ze vertellen, dat we naar "Den Duits" in Antwerpen gaan, slaan ze verbaasd de handen ineen over onze durf. De meesten laten zich niet overhalen de terugtocht te aanvaarden en vooral jonge kerels hebben veel angst naar Duitsland gevoerd te zullen worden, wat de Duitsers, zoals

ze beweren, met alle mannen van 18 tot 30 jaar doen. Tevergeefs wijs ik erop, dat Brussel nog vol jonge mannen is en dat de Duitsers hun geen haar op het hoofd krenken. Volgens hen is de Duitser tot alles in staat en zij gaan door.

Maar in Kapellen treffen we verstandiger luitjes, die daar tenminste behoorlijk in de grote school kamperen. Een oude dame voert het woord, en zegt, dat hun hele gezelschap daar op ons zal wachten om de uitslag van mijn zending te vernemen en dan, als het veroorloofd is, dadelijk terug te keren.

Nu naderen we Antwerpen en rijden langs de prikkeldraadversperringen van het fort Merksem, dat geheel verlaten aan onze rechterhand ligt. Ofschoon ook dit fort door de bommen der Duitsers veel geleden heeft, is het hier evenmin duidelijk, waarom de infanterieaanval niet kon afgewacht worden, voor het fort aan de vijand werd prijsgegeven. Overal staan nog de kanonnen op de aarden wallen, en de Duitsers hebben niet zoveel haast gehad het te bezetten als de Belgen om het te verlaten, zodat het nu vredig daar ligt en er geen soldaat in te vinden is. Ik herinner me mijn doortocht hier enige maanden geleden. Wijzend op de dubbele gordel prikkeldraadversperringen met de open ruimte met gespitste houtblokken, die ik toen niet mocht beschrijven, had toen een Belgisch officier gezegd: "Daar komen ze nooit door."

En nu? De Duitsers hebben nog niet eens tijd gehad, er werkelijk door te gaan, maar reeds liggen daar de totaal verlaten, in het geheel niet verdedigde, wallen van Merksem. Onwillekeurig denk men terug aan de aardige dorpjes, die hier om al deze forten lagen, en die ik zelf door de Belgen heb zien slopen. De bewoners, ze stonden erbij, zagen de noodzakelijkheid ervan in, maar ... weenden toch, toen hun huisjes daar met de grond gelijk gemaakt werden.

Hele dorpen verdwenen, men ziet nu nog aan de vuil geelrode overblijfselen waar ze gestaan hebben; bossen werden omgekapt, aanplantingen vernield, om een goede verdedigingslinie te maken.

Nu we Antwerpen binnenrijden, bemerken we dat ook daar de wallen nog vol kanonnen staan.. En nog maar steeds: “Geen Duitsers!”. We tuffen maar door en passeren de brug over het kanaal, zonder één enkele soldaat of één enkele wacht ontmoet te hebben. Als men nu beseft, dat de stad sedert gisterenmiddag in de handen der Duitsers is, doet het vreemd aan, dat ze noch voor de wallen noch in de voorsteden posten uitzetten. Ja, we dringen eindelijk zelfs door tot het stadhuis, waar de kommandantur is, en hebben op het gehele traject slechts één troepje soldaten ontmoet, waarvan de officieren ons volstrekt geen passen, maar wel de weg vragen.

Eerst op het plein voor het stadhuis komt er wat leven en beweging, want dit is geheel ingenomen door de Duitse soldaten; een deel door hun veldkeukens, en een ander deel door vele ammunitiewagens, terwijl het dikke stro aanwijst, dat velen hier de nacht doorgebracht hebben. Behalve dit teken van leven is Antwerpen als uitgestorven, wat niet te verwonderen is na de uittocht, die we in de laatste dagen aanschouwd hebben. De huizen zijn voor het merendeel gesloten, evenals de blinden voor de winkelramen, ofschoon de Duitsers bevolen hebben, dat de deuren open moeten blijven. Toch hebben ze daarom deuren en vensters niet ingeslagen zoals in andere plaatsen, en men krijgt de indruk, dat ze zich wel in de straten ophouden, maar zich eigenlijk nog niet in de stad genesteld hebben. Op het hele lange traject van het noorden der stad tot het stadhuis, dat bij de Schelde gelegen er het hartje van uitmaakt, zagen we geen enkel verwoest, verbrand of ook maar beschadigd huis, en de eerste bomuitwerking, die me getoond werd, was tegenover het stadhuis waar een huisgevel doorboord is, en de bom slechts drie meter van het stadhuis in de grond sloeg, zonder meer schade te veroorzaken

dan een paar gebroken ruiten. Nog hangt de Belgische vlag op het stadhuis als we binnenrijden, maar juist tegen 9 uur wordt deze neergehaald en door de Duitse vervangen.

Politieagenten doen overal hun gewone dienst, en hebben reeds hun sabel teruggekregen, die hun in het eerste ogenblik van opwinding afgenomen was.

Er staat zo'n menigte Duitse soldaten op het plein, dat we te voet verder voortgaan en dan zonder veel moeite de brede stenen trappen van het stadhuis bestijgen. Daar ligt het weer vol militairen, in de voorhallen, op de trappen, in de zalen, en men krijgt geheel de indruk van een soldatenkamp uit de middeleeuwen als men die neuriënde, kaartspelende en etende soldaten ziet. Wie er de commandant van Antwerpen is, weet niemand. De soldaat, die mij begeleidt, vraagt hier en daar naar de bevelvoerende officier, maar we worden van het kastje naar de muur gestuurd, totdat een Antwerpenaar ons vertelt, dat de commandant of gouverneur, hoe men het noemen wil, in de gemeenteraadskamer is. Daar verwacht ik hem aan te treffen te midden van zijn officieren, maar vind tal van gewone heren, Belgische wethouders, zoals later blijkt, en te midden van hen een vriendelijk officier met golvende baard in schitterende uniform. Dit blijkt Seine Excellenz Freiherr Von der Schütz te zijn, luitenant-generaal en commandant van de stad Antwerpen.

Ik vertel hem van de vluchtelingen, die ons land overstromen, en hij is aanstonds bereid te verklaren, dat iedereen kan terugkeren en niemand een haar gekrenkt zal worden. Aan de heer Frenck, gemeenteraadslid en volksvertegenwoordiger, dicteert hij een proclamatie van de volgende inhoud:

“Der Unterzeichnete Kommandant der Festung Antwerpen bescheinigt, dass nichts der Rückkehr der Einwohner von Antwerpen in ihre Wohnung in Antwerpen entgegensteht.

“Keinem wird ein Leid geschehen und privat Eigentum wird geschont, vorausgesetzt, dass man sich jeder Feindseligkeit enthält.

“Die Mitglieder der Garde civique, wenn entwaffnet, werden nicht als Kriegsgefangenen angesehen und können ruhig wieder kehren.

Antwerpen, 10 Oct. 1914.

Freiherr von der Schütz,

General und Kommandant.”

Dat is een gewichtig stuk en ik wil het zo spoedig mogelijk de ongelukkigen in ons Holland brengen, maar moet nog op een vrijgeleide wachten voor onze auto. Nu schijnt de oude gemeenteraad van Antwerpen, waarvan tussen twee haakjes, ieder lid Duits schijnt te verstaan en te spreken met de commandant samen te werken en de gewone vrijgeleide te geven. Maar voor een speciale pas, als ik nu krijg, om vrij Antwerpen in en uit te gaan, moet weer een hogere officier aan het werk gezet worden, en ik word overgegeven in de handen van een ritmeester, die mij wel de pas wil uitreiken, maar toch als zijn bescheiden mening te kennen geeft, dat zulk een gewichtig document als mij hierboven ter hand gesteld is, niet alleen door Freiherr von der Schütz, maar ook door Freiherr von der Goltz, gouverneur-generaal van België moet ondertekend zijn, en daar hijzelf juist naar Brussel vertrekt, nodigt hij mij allervriendelijkst uit hem in zijn auto te vergezellen, en met het antwoord van von der Goltz terug te keren. Daar dit echter pas morgen kan gebeuren, moet ik dit antwoord helaas afwijzen, want elk uur is winst.

Gaarne had ik nog een kopie gehad van het verdrag van overgave der stad Antwerpen aan de Duitsers, waarvan ik een exemplaar op de tafel zie liggen, maar dit wordt mij door de gemeenteraadsleden geweigerd. Waartoe die geheimhouding? De gemeenteraad, die zelf de bevolking mededeelde, dat de stad tot de laatste steen zou verdedigd worden, dat iedereen die niet wilde vluchten in zijn kelder moest gaan, en zand en natte doeken ter eventuele blussing klaar moest houden, en door deze mededeling een onbeschrijflijke paniek veroorzaakte, wil nu de voorwaarden geheim houden waarop de stad in handen van de Duitsers is overgegaan. Hij schijnt niet de minste sympathie te hebben voor mijn streven, de bevolking zo spoedig mogelijk terug te doen keren.

Nu de passen in orde zijn, willen we toch de stad zien en weten, wat er nu eigenlijk verwoest is, en hoe de stad zich overgaf. Dat wordt ons op de volgende manier, door een hooggeplaatst ambtenaar, die alles heeft bijgewoond, medegedeeld.

Nadat de Belgen donderdagavond reeds afgetrokken waren, volgden vrijdagmorgen vroeg de Engelsen, waarvoor de schipbrug over de Schelde, die eerst gedurende de oorlog gemaakt is, nog intact gelaten was. Manschappen van het zevende linieregiment dekten de aftocht, en toen de laatste Britse soldaat over de brug was, werd deze door de Belgen vernield. Dit moet vrijdagmorgen vroeg gebeurd zijn, want reeds om 9 uur begaf zich burgemeester de Vos met de heer Frenck, onder bescherming van de witte vlag, naar de Duitse stellingen.

Nauwelijks was hij vertrokken en buiten de stad, of over de Grote Markt zag men een Duits commandant met een officier te paard naderen, eveneens met de witte vlag, die verzocht bij de militaire gouverneur van de stad gebracht te mogen worden.

Toen men hem mededeelde, dat deze met het leger vertrokken was, bleek het, dat slechts met de militaire autoriteiten onderhandeld mocht worden, maar hij kwam toch ten stadhuize en sprak met de gemeenteraad. De stad was toen geheel verlaten, er was bijna geen mens meer in; de Duitsers konden zonder hinder binnentrekken, daar er geen Belgisch of Brits soldaat meer op de rechteroever van de Schelde was, behalve in de forten, geheel in het noorden, die aan hun lot overgelaten waren, en aan geen tegenweer dachten. In die omstandigheden was van onderhandeling over de voorwaarden, waarop de Duitsers zouden mogen binnentrekken, geen sprake.

De Duitse onderhandelaar zal dat ook wel ingezien hebben. Tenminste hij begaf zich kalmpjes naar het bureau van het loodswezen en bewoog zich in de stad alsof deze zich reeds in zijn handen bevond, wat dan ook feitelijk het geval was, daar hij en zijn adjudant de enige soldaten waren, die de stad bezet hielden.

Blijkbaar hebben de Duitsers de burgemeester als gijzelaar bij zich gehouden, want de Duitse troepen trokken reeds tussen 12 en 1 uur 's middags de stad binnen, terwijl de burgemeester eerst tegen 4 uur terugkwam en zich sedert in zijn woning ophoudt. Zoals men weet, hadden de Belgen de petroleumtanks stuk geschoten en vele schepen laten zinken. Waar al de schepen gebleven zijn, kan ik niet begrijpen. Ik zag geen enkel groot schip en ten hoogste een dertigtal kleine bootjes en schepen, terwijl de stukken van de schipbrug hier en daar half in het water hingen.

Mijn zegsman wees erop hoe geregeld de aftocht geweest was, en dat de Duitsers in het geheel geen gevangenen gemaakt hadden.

Ik moet het beweren van mijn zegsman in twijfel trekken. Van orde en regelmaat bij de terugtocht kan niet veel sprake geweest zijn. Een bewijs hiervoor zijn de talloze achtergelaten kanonnen op de

schansen en in de straatversperringen; zelfs kleine kanonnetjes, die twee paarden hadden kunnen trekken, zijn achtergelaten. En dan had men ook de bezetting der Noorderforten, die ik op 5000 man schat, niet aan hun lot overgelaten. Het was tragisch die colonnes daar uit hun fort te zien trekken in de kille morgennevel. Waarheen? Ze wisten het niet! Eindelijk is het aantal gevangenen, dat de Duitsers bij Sint-Niklaas namen ook een bewijs der verwarring. Daar werd de achterhoede afgesneden en vielen bijna 10.000 Belgen en Engelsen in de handen der Duitsers, terwijl er meer dan 3000 onze grenzen overschreden.

Zingend trekken de Duitse colonnes in Antwerpen. Allen hebben bloemen: de infanteristen op borst of geweer, de fietsrijders op hun stuur, de wagens aan de koppen der paarden, en de auto's aan hun machine. Niets is onversierd, nu de manschappen, opgebeurd door het ongeëvenaard succes, dat niemand eigenlijk goed schijnt te kunnen begrijpen, en dat zich uit in wat mij de gouverneur zegde: "Wie had voor 11 dagen kunnen geloven, dat wij Antwerpen zo spoedig zouden hebben?" Ja wie? Het geheel maakt dan ook wel de indruk, dat de Duitsers stil geworden zijn door het grote succes, en nu eerst, de volgende dag, beginnen met het gejuich en gezang, nu ze het werkelijk weten: "Antwerpen is van ons!"

Breda, 11 oktober

De verwoesting in Antwerpen is betrekkelijk gering. Bij de Groenmarkt, in de rue des Souliers, zijn wel een paar huizen verbrand, maar na de verschrikkelijke beschieting, waarvan we hebben gelezen, hadden we ons de schade veel groter voorgesteld.

Toen de schepenen de hoofdofficieren van het aanrukkende leger voor het eerst spraken, zegde generaal von Beseler: "Nu, ziet u wel, hoe goed we de kunstschaten van Antwerpen gespaard hebben",

waarop een der schepenen antwoordde: “Ja, maar u hebt toch lelijk op de Onze-Lieve-Vrouwkerk gemikt!”

Intussen is slechts een der portalen van de kerk boven in de gevel door een bom beschadigd, en de ranke toren is geheel ongedeerd.

Antwerpen is noch belegerd, noch bestormd. Van een omsingeling is nooit sprake geweest en het woord “belegering” is zeker niet van toepassing op de bezetting van Antwerpen, die slechts van de zuidzijde uitgevoerd is. Wanneer men op een kaart ziet hoe de Schelde loopt en dan overweegt, dat de forten aan noord- en oostzijde slechts van het zuiden beschoten werden, zal men moeten toegeven, dat van een belegering geen sprake is en ook de “overgave” zeer problematisch lijkt, nadat ik boven beschreven heb, hoe eigenlijk de onderhandelaar de stad reeds voor de Duitsers bezet heeft.

Om rechtvaardig te blijven, moet ik hier ook bijvoegen, dat het Zuidstation en een klein gedeelte van het zuidelijk gedeelte der stad, waarop het vuur der Duitsers geconcentreerd was, werkelijk veel schade geleden hebben, maar dat is niet “Antwerpen”, d.w.z. wat de Antwerpenaar daaronder verstaat. In die buurten komt hij zo goed als nooit. Hier ligt werkelijk wel wat in puin, al is het dan ook niet veel. Een tramwagen scheen door een bom getroffen, ook lag wat verder een wagen van het Rode kruis met gebroken as, en vond ik een paar onbegraven paardenlijken, waaraan de achtergelaten hongerige honden zich reeds te goed gedaan hadden. Ze verdwenen grommend bij onze nadering.

Maar, zoals ik zegde en herhaalde, de verwoesting is werkelijk onbeduidend en de paar huizen, die in de rue des Lits en de rue des Peignes verwoest zijn, maken de indruk van een stadsbrandje. De Duitse soldaten zijn met de Brusselse brandweerlui bezig de nog

brandende en rokende huizen te bespuiten en ik ben overtuigd, dat dit op het ogenblik alweer voorbij is.

De bommen van de Zeppelin hebben eigenlijk meer verwoesting in het hartje van Antwerpen veroorzaakt dan de beschieting der Duitsers, die zeker in een paar dagen het vele glas van de straat verwijderd zullen hebben, en dan zal men van verwoesting nauwelijks meer wat vinden. Om alles vast te kunnen stellen, bezocht ik ook het Centraal Station, dat iedereen kent en waarvoor zich de hoofdboulevards van Antwerpen uitstrekken. Niet één huis is daar verwoest, ofschoon alles nu gesloten en doods is. Ik ging verder tot de Meir en vond alles, alles volkomen gaaf. Het ene huis, mij bekend door de bomontploffing van de Zeppelin, in een zijstraat schuin tegenover het koninklijk paleis, is nog altijd het enige huis, dat in deze hele buurt, de beste van Antwerpen, verwoest is.

De Duitse soldaten zijn er eerst gisteren 's middags ingetrokken en reeds nu willen ze verder. Wat is er ook in Antwerpen? De Schelde is een prachtige verdedigingslijn, de Belgen zullen deze niet meer overschrijden, maar heel België moet nu veroverd worden, en het gros van het Duitse leger trok daardoor heden over de nieuwe schipbrug naar het Land van Waas, terwijl twee regimenten aanwijzing kregen tegen de achtergebleven troepen aan de rechteroever van de Schelde op te marcheren.

Maar laat ik u eerst vertellen, dat de Duitsers officieren met witte vlaggen afzonden om de overgave der forten, die nog niet genomen waren, te gaan eisen. Jammer genoeg schenen hiervoor vier Duitse officieren nodig te zijn en in de auto die te hunner beschikking stond, was slechts plaats voor drie, maar "Krieg ist Krieg" en men nam dus de auto, die er naast staat.

Dat was de mijne. Protesten! Ja, maar, het is slechts voor een uurtje. Enfin, goedschiks, kwaadschiks, we zullen het dan maar doen, en gaan nu onder bescherming van de witte vlag de overgave der forten eisen!

Als de Duitse officieren ons slechts het doel van dit reisje hadden willen mededelen, zouden wij hen hebben kunnen vertellen, dat er geen fort meer bestond en dat ze zich de moeite konden besparen of een wandeling konden gaan doen op de puinhopen der opgeblazen betontorens.

Maar we waren lucht voor hen ... en voort ging het.

Het eigenaardige van het geval was, dat we op de weg via Kapellen, waar nog geen Duitse soldaat de voet gezet had, nog enige Belgische soldaten, deels te voet, deels op fietsen, achterhaalden met onze auto en de Duitse officier spijtig opmerkte: die hadden we nu even gevangen kunnen nemen." Hij was echter op het ogenblik onderhandelaar en niet op het oorlogspad.

Wat zal ik u verder van onze tocht met de Duitse officieren vertellen? Wij kenden het resultaat van tevoren. We vonden opgeblazen, vernielde en verlaten forten. De Duitse officier nam ze dankbaar in bezit.

Mij rest nog het resultaat van mijn zending te beschrijven.

Met het stuk van commandant von der Schütz bereik ik Kapellen, waar de burgemeester het van de stoep van het raadhuis voorleest voor het volk. Luide toejuichingen! Hier zijn de verstandigste vluchtelingen blijven steken. Ze danken mij, laten hun bullen op hun karretjes en rijden terug naar Antwerpen, naar hun huizen.

Door dit verrassende resultaat aangemoedigd, rijden we door naar Putte, waar de majoor Vogel direct een afschrift laat maken, het aanplakt en overal de vluchtelingen laat voorlezen.

Maar hier begint de verdachtmaking. Zouden wij terugkeren? De Duits heeft dat al zo dikwijls beloofd. Het zijn leugens! Wij gaan niet terug! En de stroom vluchtelingen gaat verder Nederland in. Ze eten niet, ze hebben geen plek om te slapen, maar de Duits zijn ze ontlopen.

De val van Antwerpen.

In de Duitse pers wordt betoogd, dat de val van Antwerpen voor Nederland een waarborg te meer is dat zijn neutraliteit van de kant van Duitsland nimmer geschonden zal worden, omdat thans elk voorwendsel voor zulke pogingen is komen te vervallen. De val van Antwerpen val is de beste bescherming voor Nederlands onzijdigheid.

De Deutsche Tageszeitung zegt daaromtrent: “Nu Antwerpen aan de Engelse invloed is onttrokken, ziet Nederland zich bevrijd van alle mogelijke verontrusting, beloften, dreigementen enzovoort, die zonder ophouden door de Engelse regering gebezigd zijn om vrije doortocht te krijgen langs de benedenloop der Schelde voor troepen en oorlogsbehoeften¹. Deze en dergelijke pogingen hebben de Nederlanders van de Duitse regering niet te verwachten. De verovering van Antwerpen door de Duitsers bevrijdt daarom Nederland van een grote zorg en zijn regering van het gevaar om door de noodzakelijkheid van een gewapende verdediging van zijn

¹ Dit is onjuist. Engeland heeft reeds kort na het uitbreken van de oorlog de stellige toezegging gegeven, geen poging te zullen doen tot schending van onze neutraliteit op de Westerschelde. – Redactie.

neutraliteit mee in de grote oorlog betrokken te worden. Van dit standpunt gezien, betekent de val van Antwerpen een nieuwe, hoogst belangrijke waarborg der Nederlandse neutraliteit. Men zal er zich in Duitsland overal oprecht over verheugen, aan Nederland nu metterdaad te kunnen bewijzen, tegen alle lasterpraat van Engeland in, dat wij niet uit Antwerpen "Een tweede Wilhelmshafen" willen maken en Nederland zijn onafhankelijkheid niet willen ontroven. Het tegendeel zal blijken. Van nu af kan Nederland het geruste gevoel koesteren, dat er geen "kwestie Schelde-Antwerpen" meer bestaat en dat daarmee ook iedere bezorgdheid over dreigementen of zelfs besnoeien van de Nederlandse onzijdigheid, soevereiniteit of integriteit in de schaduwen van het verleden kan terugzinken. Schaduwen, die slechts zo lang reden van bestaan hadden, als Engeland de kans meende te kunnen krijgen, nog eens met beslistheid op het vasteland te kunnen ingrijpen. Die tijden zijn thans voorbij."

Volgens een telegram aan de Lokal Anzeiger heeft de Franse generale staf na de overgave van Antwerpen het geraden geacht, de ruitery, die blijkbaar opdracht had haar operaties tot de zee kust uit te strekken, bij Atrecht samen te trekken.

De Kölnische Volkszeitung oordeelt, dat de onmiddellijke gevolgen van Antwerpens val tweeërlei zijn. De linkervleugel van de Fransen zal er dadelijk het nodige van merken, en even snel, zoniet nog sneller, zal de val invloed oefenen op de stemming van het weerbarstige Brussel, dat nu met de als onaantastbaar beschouwde nationale stelling Antwerpen de houvast voor zijn gekoesterde verwachtingen ziet vernietigd. Het zichtbaar belichaamde staatkundige begrip België is door de val van Antwerpen vervluchtigd. Wat daarvan nog in vage wolkjes boven de beide Vlaanderens zweeft, zal ook spoedig verstuiven.

Het blad zegt hiermee alleen op de toestand van het ogenblik de doelen, zonder op de toekomst vooruit te lopen.

De Kölnische Zeitung noemt de val van Antwerpen, behalve een militair, ook een groot moreel en politiek succes, omdat met Antwerpen feitelijk een "Engelse vesting" is gevallen. Het blad betoogd in een heftig artikel, dat de Engelsen België hebben opgezet om Antwerpen te verdedigen, zonder zelf voor afdoende hulp te hebben gezorgd.

In een bericht uit Brussel aan de Kölnische Zeitung wordt het aantal troepen, dat zich in Antwerpen bevond bij het begin van het bombardement op 120.000 geschat.

In het Hamburger Fremdenblatt bespreekt een rechtsgeleerde, Dr. Noldeck, de vernietiging van Duitse koopvaardijsschepen in de haven van Antwerpen Hij acht het buiten twijfel, dat op dit voorval art. 2 der Haagse overeenkomst van 18 okt. 1907 omtrent de behandeling van vijandelijke koopvaardijsschepen bij het uitbreken van vijandelijkheden, welke door Duitsland, België en Engeland bekrachtigd is, van toepassing is en op grond van genoemd artikel schadevergoeding voor de vernietiging zal moeten gegeven worden. Hij acht België en Engeland ten dezen gezamenlijk aansprakelijk.

Men meldt ons uit Maastricht, op 10 oktober: Hedenmorgen te half acht, is in de kapel van het gesticht door Calvariënberg de lijkdienst gehouden voor wijlen de heer de Caritat, burgemeester van Lanaken. De pastoor van Lanaken die hier in de stad vertoeft, las de mis. Honderden belangstellenden onder wie vele Maastrichtenaren, maar in hoofdzak vluchtelingen uit Lanaken en omgeving, woonden de dienst bij. Te 8 uur werd het stoffelijk overschot bijgezet op de begraafplaats van Maastricht aan de straatweg naar Tongeren. Verschillende kransen dekten de lijkbaar. Één was aangeboden door

de Lanakense vluchtelingen. Met linten in de Belgische kleuren, droeg deze het opschrift: "aan onze moedige en onvergetelijke burgemeester."

Maandag 12/10/1914 - avondeditie

Belgische vluchtelingen.

De regering is met het Duitse oppergezag in overleg getreden ten einde pogingen in het werk te stellen de vluchtelingen zo spoedig mogelijk naar Antwerpen te doen terugkeren.

Het lid van de Tweede Kamer, jhr. Ruys de Berenbrouck, ondervoorzitter van de regeringscommissie voor de vluchtelingen, is door minister Cort van der Linden aangewezen om als gedelegeerd bestuurder van de regering met recht van substitutie de belangen van de vluchtelingen in Noord-Brabant en Zeeland te behartigen.

Bij de zending der auto's met voedsel en dekking vanwege de koninklijke familie naar het zuiden voor de vluchtelingen, waren twee automobielen afgestaan door zijne Koninklijke Hoogheid de prins.

De commissaris der koningin in Noord-Holland heeft gisteren de distributie van de vluchtelingen, die in Noord-Holland komen, persoonlijk op zich genomen. Hij verdeelt ze nu zelf over de verschillende gemeenten en leidt aan het station het vertrek der treinen met vluchtelingen.

Professor H. Burger schrijft ons van Bergen op Zoom zondagnamiddag:

Gisteren was hier de toestand onveranderd. De stemming onder de duizenden vluchtelingen was minder gunstig, daar er geen voortgang

kwam en steeds honger en kou werd geleden, niettegenstaande de niet genoeg te prijzen hulpvaardigheid der bevolking. Onze zuidelijke provincies houden zich braaf en ze hebben dat gedaan van de doortocht der uit België verdreven Duitsers af. Het zijn hier waarlijk beste, hartelijke mensen, arm zowel als rijk. Ik was bij een spoorwegmannetje, dat 14 vluchtelingen in huis had en zelf op de stenen sliep, maar toch bleven er duizenden in de open lucht. Ik zag er een dertigtal tegen elkaar gedrongen overnachten onder een laag afdakje, waarbij een aantal zuigelingen.

In de openbare lokalen, die voor huisvesting zijn ingericht, is de benauwdheid meer dan erg. In de kerken, waar zij overnachten, hebben sommigen hun behoefte gedaan tot op de preekstoel. Men voelt de gevaren voor de openbare gezondheid van deze ongecontroleerde volksophoping en hoeveel nood er is aan medische zorg in de omtrek van Bergen op Zoom. Zijn deze nacht drie Vlaamse kindertjes onder Gods blote hemel geboren, in het militair hospitaal stierf een man, die aan een verwonde arm werd geïnfecteerd. Zijn vrouw blijft met zes, weldra zeven kinderen onverzorgd achter. Er wordt goed en hard gewerkt in het hospitaal. Ik zag er een aantal gekwetsten. Ook in het uitnemend ingericht burgergasthuis zijn tal van zieke Belgen, ook kraamvrouwen en vele kinderen. In beide huizen zijn nog bedden vrij. Ook zijn er twee noodziekenhuizen van het Rode Kruis ter beschikking.

Met innige dankbaarheid kan ik vermelden, dat mijn oproep in dit blad in een aantal warm voelende hart een weerklank heeft gevonden. Uit verscheidene plaatsen in ons land, Amsterdam, Leiden, Den Haag, Rotterdam, Zeist en nog andere zijn hier gisteravond en vandaag automobielen verschenen, volgepakt met levensmiddelen, waarvan de uitreiking dadelijk is aangevangen, het allereerst in het station. Onbeschrijflijk droevig zijn de graagte, waarmee op het aangeboden brood en de melk werd aangevallen en

het angstig gesmeek van velen, die vreesden te worden overgeslagen. De melk was voor talrijke kermende zuigelingen een levensreddende hulp, maar ook andere waar: worst, spek, kaas. De militaire overheid verschaft grote hoeveelheden brood, in de kazerne wordt aan vele honderden warm voedsel verstrekt, evenals in de "Spijskoker" van het damescomité. Heden zag ik, dat voor het stadhuis een reeks van grote kookketels werd opgeslagen. Men ziet, de voedselverstreking geschiedt op grote schaal.

Dank zij de toegezonden eetwaren en de vrijwillige hulpkrachten, waaronder ook militaire, kon hedenmiddag aan het station aan duizenden wachtenden melk worden verstrekt. Ook was er een auto, die deze nacht aan de buiten kamperenden dekens heeft uitgereikt. Al degenen, die zo spoedig zijn te hulp gesteld, hebben daarmee een niet genoeg te loven werk verricht.

Voor wie nog verder hulp wil brengen, zij gezegd, dat levensmiddelen steeds welkom blijven, vooral ook dagelijks vers brood en verse melk. Daarvan kan niet genoeg worden gegeven. Ook zijn automobielen nog van veel nut, vooral grote wagens, die voor het vervoer van vluchtelingen kunnen worden gebruikt. Het is gewenst ze te zenden aan het comité in het station te Roosendaal, dat voor het vervoer van vluchtelingen het aangewezen centrale punt is. Hier zetelt thans professor Meyers, die er met een staf van helpers goed werk verricht. De heer Bos verhuist nu naar Bergen op Zoom.

Is er dus in de plaatselijke hulpvoorziening veel verbeterd, hetzelfde kan nog niet van het treinverkeer worden gezegd. De toestand is nog moeilijker geworden door het plotseling op grote schaal noodzakelijk geworden vervoer van geïnterneerde militairen. Er komen hier eindeloze treinen voorbij met Belgische soldaten. De meesten zijn in goede toestand: zij vinden veel belangstelling van onze manschappen, minder van de vluchtelingen, wier eigen toestand

geen belangstelling naar buiten toelaat. Dezen sjokken loom in grote drommen door de straten; ze verdringen zich 's avonds voor de bakkerijen, tot daar weldra de deur wordt gesloten met het bordje "uitverkocht". Zij schrijven met krijt talloze vragen om inlichtingen omtrent bloedverwanten op muren en schuttingen. Tenslotte dringt alles naar het station en wacht daar urenlang op elkaar geperst voor de door militairen verdedigde ingangen. Ook de perrons zijn vol. Men wacht er en hongert; is er een trein in aantocht, dan gaat het als een elektrische golf door de menigte. Honderden pakken en bundels gaan omhoog, kinderen worden opgenomen door uitgeputte moeders, maar als dan de eindeloze trein stilstaat, blijkt hij veelal met vluchtelingen reeds meer dan vol te zijn. Zo komt het voor, dat men uren wacht buiten en dan nog eens uren op het perron om ten slotte in de avond moeiteloos de stad weer in te trekken en een ligplaats te zoeken in een kerk. Heden is er verbetering in de afvoer van vluchtelingen waar te nemen; ook per boot is er een groot aantal vertrokken. De regering heeft thans toegezegd met de doorzending zo krachtig mogelijk door te gaan, wellicht dat dan binnen weinige dagen enigermate normale verhoudingen terugkeren in de vriendelijke Brabantse steden. Dan zullen de Belgen zijn verspreid over heel het land. Van overal getuigen de berichten van hartelijk meegevoel en waarlijk treffende gastvrijheid. Ziehier althans een gunstig gevolg van deze afgrijselijke oorlog, dat zoveel mensenmin en broederliefde voor de dag zijn getreden.

Door giften van enige gasten en personeel van het hotel Central te 's-Gravenhage, is het Nederlandse Rode Kruis in staat gesteld met de grote auto van genoemd hotel, geladen met 1000 broden, vier kisten chocolade en een 150-tal dekens, naar de grens te gaan om directe hulp te kunnen bieden in de streek Hoogerheide, Ossendrecht, Putte.

Dringende hulp zowel op het gebied van transport van zieken en gewonden, als van uitdeling van voedsel en dekking blijft nog steeds

de volle aandacht vragen. De auto vertrekt onder geleide van A. baron Van Aerssen Beijeren van Voshol, erelid der Johanniterorde.

Te Harderwijk is gisteravond een extra trein aangekomen met circa 1600 Belgische soldaten, onder wie 52 officieren en de generaals Verbruck en Janothe. Zij zijn in de beide kazernes ondergebracht.

De commandant van het interneringsdepot, de gepensioneerde generaal-majoor van het Indische leger Loke was bij de aankomst van de Belgen tegenwoordig.

De hele zondag heeft het aanbrengen van gewonde Belgische soldaten via Vlissingen en Middelburg aangehouden en het aantal is tot over de 200 gestegen, welke in de drie ziekenhuizen werden ondergebracht. Over het algemeen zijn het minder ernstig gewonden, maar toch zijn er ook zwaargewonden bij.

Te Breda zijn in de afgelopen maand 1500 Belgische infanteristen en kanonniers, onder wie generaal de Castres de Tersac, benevens een 90-tal officieren aangekomen. Zij waren afkomstig uit Hulst. De soldaten en onderofficieren zijn vanmiddag naar Harderwijk gegaan, terwijl de officieren spoedig zullen volgen. Thans hebben deze laatsten op erewoord vergunning zich in de stad vrij te bewegen.

Rotterdam. Belgische vluchtelingen.

Hedenocht te 3 en te 5 uur zijn nog twee extra treinen, niet bijzonder lang, met uitgewekenen aan het station Delftse Poort aangekomen. Na een kort oponthoud zijn ze naar Haarlem vertrokken.

Met de treinen van 8 u 05 en 11 u 30 zijn hedenmorgen enkele groepjes vluchtelingen, die hier ter stede vertoefd hadden, weer naar Antwerpen vertrokken.

Men meldt ons, dat het stoomschip Alida van de firma Hijna een Breukelman alhier, van Sas van Gent is vertrokken met vluchtelingen. Genoemd schip is 725 ton groot, en is van voedsel voorzien, en heeft zes ruimen met flinke plaatsruimte.

De voeding alsmede het transport enz. geschiedt geheel gratis voor rekening van de firma.

De vluchtelingen waren in Sas van Gent zo talrijk, dat er nog massa's zijn overgebleven.

Het comité ter verschaffing van kleding aan Belgische vluchtelingen verzoekt ons mede te delen, dat in de loop der laatste dagen wagenvrachten goederen zijn verdeeld geworden aan de verschillende asielen hier ter stede voor deze vluchtelingen alsmede aan de Belgische grenzen.

Het aantal goederen is zo groot, dat de daarvoor beschikbaar gestelde ruimte in magazijn Nederland te klein bleek, zodat men verzocht wordt de goederen thans te doen bezorgen aan de Noordblaak nr 81, in het ontruimde winkelhuis van Maison Moderne.

Het blijkt haast niet mogelijk om op voldoende wijze de overstelpende toevoer en het weer afzenden der goederen te regelen. Om hierin te voorzien, kan het comité zich onmogelijk meer belasten met het doen afhalen der goederen en verzoekt beleefd goederen te willen bezorgen uitsluitend aan Maison Moderne, 's morgens tussen 9 en 11 uur en 's middags tussen 2 en 4 uur.

Degenen, die vluchtelingen in huis hebben, worden verzocht goederen voor hen te doen afhalen van 11 uur tot half een en van 4 uur tot half vijf.

's Avonds kunnen geen goederen worden afgegeven, aangezien de avonduren gebruikt worden voor het sorteren der goederen.

Het ligt in de bedoeling om goederen, die niet nodig mochten blijken voor de vluchtelingen, te bestemmen voor de Rotterdamse noodlijdenden.

Belgische kinderen van 7 tot 14 jaar kunnen dinsdags en vrijdags in Ons Huis, Gouvernestraat 133, komen, precies om 5 uur, om deel te nemen aan het kinderzangkoor van die vereniging.

Op de melkmarkt aan de Schieweg alhier heeft zich een comité gevormd, hetwelk de melk verzamelt, die door de gezamenlijke melkverkopers beschikbaar gesteld wordt voor de Belgische vluchtelingen. De laatste dagen is geregeld 200 liter per dag aan de comités afgedragen. Voor enige honderden liters melk heeft men nog de toezegging.

In een tweetal lichters, liggende aan het Maasstation, zijn een paar honderd vluchtelingen bijeengebracht uit gebouwen, waar ze totnogtoe verblijven hielden.

De sleepboot Fram van de internationale sleepdienst alhier is gistermiddag met verplegend personeel van hier naar Terneuzen vertrokken om gewonden te halen. De sleepboot is voor dit doel gratis afgestaan.

Amsterdam. Belgische vluchtelingen.

Gisterenavond heeft onder voorzitterschap van de burgemeester, jhr. Mr. dr. A. Röell, een vergadering plaats gehad van de onderscheidene autoriteiten, die in verband met de aankomst der vele Belgische vluchtelingen op dit ogenblik samenwerken, ten einde verschillende maatregelen te bespreken. Onder de aanwezigen

waren wethouder Jitta, de hoofdcommissaris van politie Roest van Limburg en commissaris Simons de Ruyter. Verder van het comité de heren Stuart en Veldhuis, de heren Jonker, directeur van de Toevlucht voor onbehuisden, van Leeuwen, president van de Bond van Orde, Van Putten, onderdirecteur van de tram.

Definitieve besluiten werden niet genomen. Wel kon de burgemeester mededelen, dat de stroom vermoedelijk zal gestuit zijn, aangezien hij telegrafisch dringend verzocht had geen extra treinen meer naar Amsterdam te dirigeren.

Er zal getracht worden de vluchtelingen zoveel en zo spoedig mogelijk naar hun woonplaatsen terug te doen keren.

Nadat we bovenstaande geschreven hadden, kwam van de regering het verzoek om zo mogelijk toch maar weer de poorten der stad voor de van alles beroofden open te zetten. Want duizenden lijden nog gebrek in het zuiden van het land. Daarom is men maar weer dadelijk aan het werk gegaan om nieuwe asielen te openen. Onder meer stelde de gemeente nog beschikbaar het IJpaviljoen, bekend uit de feestelijke dagen van de E. N. T. O. S. Waarschijnlijk zouden in de loop van de dag nog 2000 vluchtelingen arriveren.

Hedenmorgen heb ik een onderhoud gehad met de in deze dagen wel overbelaste, maar altijd bereidwillige wethouder van het armenwezen, dr. N. M. Josephus Jitta, ten einde te vernemen, welke maatregelen van hygiënische en geneeskundige aard de gemeente Amsterdam heeft genomen met het oog op de plotselinge bevolkingsvermeerdering met 25.000 zielen (dat totaalcijfer is wel een raming, maar een officiële raming), want zonder aan de gastvrijheid iets tekort te willen doen, gevoelen wij toch enige bezorgdheid over de aanwezigheid van al die arme mensen, waaronder verscheidene zieken.

Welnu, laat me dadelijk zeggen, dat het antwoord zeer geruststellend was. De geneeskundige dienst krijgt, naar de wethouder ons mededeelde, opgave van alle gebouwen, waar vluchtelingen worden opgenomen en bezoekt die één voor één. Alle verpleegden worden onderzocht, de zieken worden afgezonderd en als dit nodig is (en de noodzakelijkheid is al herhaaldelijk gebleken) in de gasthuizen opgenomen. Verder heeft men reeds een begin gemaakt met vaccinatie.

Hygiënisch van veel belang is de zorg, welke men draagt voor behoorlijke reiniging van de vluchtelingen. Aan allen zal gelegenheid worden gegeven een badhuis hier ter stede te bezoeken. Vanmorgen voer een motorboot heen en weer tussen de IJ-kade en de badinrichting van van Heemstede Obelt ten behoeve van degenen, wie huisvesting is verleend in de loodsden van de Stoomvaart-Maatschappij Nederland en de gemeenteloodsden L. en D., terwijl de bewoners van de Bijenkorf naar de badinrichting aan de heilige weg waren geleid.

Bij Obelt zijn het natuurlijk alleen kuipbaden die men verstrekt. Het seizoen is jammer genoeg te vergevorderd om ook gelegenheid tot zwemmen te geven. De gemeentelijke gezondheidsdienst is natuurlijk steeds waakzaam voor het geval er besmettelijke ziekten onder de vluchtelingen voorkomen.

Tot dusver zijn er echter nog geen besmettelijke ziekten geconstateerd.

Een paar twijfelachtige gevallen van mazelen en kinkhoest worden in de gasthuizen in observatie gehouden. Zo wordt overal vanwege de gemeente toezicht gehouden. Ook aan de stations zijn steeds gemeenteartsen aanwezig om het eerste onderzoek in te stellen en enige dagen geleden zagen we bijvoorbeeld in de vestibule van de

nieuwe Effectenbeurs al dadelijk een teringlijderes aanhouden om naar een der gasthuizen te worden vervoerd. Voor de lichte zieken (en dat zijn er velen, want de doorstane ellende heeft de sterksten aangegrepen) zijn in de verschillende asielen afzonderlijke afdelingen ingericht.

In de tweede plaats heb ik daarna wethouder Jitta verzocht, mij mede te delen, wat de gemeente als zodanig voor de vluchtelingen doet. Men hoort zo veel van de particuliere liefdadigheid en zo weinig van de gemeente zelf. We hebben reeds gemeld, dat de gemeente het militair logement en drie grote loodsen op de IJ-kade, de letters L, D, en DD beschikbaar heeft gesteld. Bovendien heeft zij het oude gebouw van de Bijenkorf voor haar rekening genomen.

Men begrijpt wel, dat aan de verzorging van de 3200 mensen, die allen tot last van de gemeente komen, heel wat vast zit. De loodsen zijn nooit bedoeld als verblijfplaatsen voor mensen, dus moesten er, om een voorbeeld te noemen, in loods L 18 privaten worden bijgebouwd, om nu niet te spreken van de wasgelegenheden.

Een tweede moeilijkheid was, hoe de mensen van eten te voorzien, want iedere dag moet er warm voedsel zijn. Op brood alleen kan, naar het spreekwoord luidt, de mens niet leven.

Voorlopig wordt er nu gekookt in het armhuis, gedeeltelijk ook in de keuken van de voor de wal liggende Celebes van de Stoomvaartmaatschappij Nederland. Deze laatste wijze van handelen is natuurlijk de meest praktische en zal worden uitgebreid. De vluchtelingen van de Bijenkorf gebruiken voor rekening van de gemeente dagelijks een eenvoudig maal bij Krasnapolsky en voor de verpleegden van Frederik Muller wordt in het Binnengasthuis gekookt. In alle asielen is zoveel mogelijk verplegend personeel van de gemeente aanwezig om toezicht en controle te houden.

Dekens en kleren, zowel onder- als bovengoed, worden geleverd door het kledingdepot van het comité voor de Belgische slachtoffers, Rokin 73, en het kledingdepot van het algemeen steuncomité, Herengracht 124. Het blijft nodig, vooral laatstgenoemd depot goed te bedenken, want er is veel nodig en het koude jaargetijde nadert. Tenslotte maakt dr. Jitta met ingenomenheid melding van de oprichting van een voedingsdepot hier ter stede op initiatief van de slagersvereniging Eensgezindheid.

Hedenmorgen is dat depot geopend in het perceel Herengracht 299, een der leegstaande huizen, welke voor de gemeentetelefoon zijn aangekocht. Later vernamen wij, dat er daar al veel voedsel binnenkomt, in de eerste plaats worst en spek en in mindere mate andere vleessoorten, voorts veel brood en rijst, en verder groenten, cacao, biscuit, peren, kaas enzovoort.

De hoofdcommissaris van politie verzoekt alle particulieren hier ter stede, die Belgische vluchtelingen in hun woningen hebben opgenomen, daarvan zo spoedig mogelijk mededeling te doen aan het hoofdbureau van politie, O.Z. Achterburgwal 185, onder vermelding van de juiste namen van alle gezinsleden.

De bedoeling van deze maatregel is, volledig te worden ingelicht omtrent alle hier vertoevende Belgische uitgewekenen, ten einde aan de talrijke vragen, die voortdurend tot de politie worden gericht, waar familieleden of kennissen zich ophouden, zo spoedig mogelijk te kunnen voldoen.

's-Gravenhage. Belgische vluchtelingen.

De plotselinge toevloed van Belgische vluchtelingen heeft ook het comité voor de huisvesting van vluchtelingen van alle nationaliteiten, een speciaal Haags comité, dat zich in het bijzonder de behartiging

der belangen van meer beschaafde uitgewekenen ten doel stelt, heel wat arbeid op de hals geschoven. In het begin ging alles vrij kalmpjes: sedert enige dagen echter is het in het Logegebouw aan de Fluwelen Burgwal, waar dit (uit personen van uiteenlopende richting bestaande) comité gevestigd is, een voortdurend komen en gaan. En de toestand is thans zo, dat het comité noodgedwongen reeds enigszins van beleid heeft moeten veranderen.

Natuurlijk blijft de huisvesting van beschaafde uitgewekenen nog altijd een belangrijke taak. Tot gisteren waren ongeveer 140 vluchtelingen van deze categorie door bemiddeling van dit comité in welgestelde gezinnen ondergebracht. Er zijn trouwens nog zeer vele aanbiedingen om dergelijke ongelukkigen op te nemen, maar dikwijls worden daarbij zodanige voorwaarden gesteld, dat het onmogelijk is daaraan te voldoen. Wie bijvoorbeeld alleen een vakgenoot of een bezitter van een volkomen equivalente titel het verblijf in zijn woning waardig acht, zal het allicht in de praktijk der naastenliefde niet verder brengen dan tot een ondeugdelijke poging. Ook is het onmogelijk, allen die gaarne hun beste zorgen aan een kindje zouden willen wijden, ter wille te zijn.

Indirect bemoeit het comité zich ook nog met uitgewekenen van ander slag. Het is namelijk meermalen voorgekomen, dat Nederlandse arbeiders of arbeidersvrouwen, die met gulle hartelijkheid minder gegoede vluchtelingen een plaatsje aan hun eenvoudige dis hadden aangeboden, na een paar dagen de vermeerderde druk der uitgaven al te pijnlijk voelden en dan, niet van zins overigens om de gulhartige uitnodiging in te trekken, in het gebouw aan de Fluwelen Burgwal kwamen verzoeken om een kleine tegemoetkoming. Aan dit verzoek werd dan gaarne voldaan evenals het comité ook bijvoorbeeld reeds reisgelden verstrekt heeft aan vluchtelingen, die naar het zuiden willen terugkeren om bloedverwanten op te sporen.

Tot dusver liet de stand der financiën dit gelukkig toe. Zoveel geld als het grote comité voor Belgische en andere vluchtelingen, dat in Amsterdam zijn hoofdzetel heeft en in verschillende plaatsen subcomités heeft, bracht dit Haagse comité natuurlijk niet bijeen: aanvankelijk scheen inzameling op ruime schaal ook niet nodig. De verstandhouding tussen de beide comités is gelukkig zeer goed. Trouwens, ook met anderen, die zich het leed der Belgen aantrokken, wordt voeling gehouden.

Het in de Loge gevestigde, speciaal Haagse comité (speciaal Haags, al heeft het dan ook bijvoorbeeld reeds in Wassenaar gezinnen ondergebracht), heeft al spoedig ingezien, dat ook aan het kledingsvraagstuk aandacht moest worden gewijd. Zo heeft het dan (gelijk trouwens elders in de stad ook van andere zijde geschiedde) op de Fluwelen Burgwal een kledingmagazijn ingericht, waar een groepje dames menigmaal handen te kort komt om de bezoekers of bezoeksters in betere plunje te steken. Allerlei categorieën vreemdelingen (leden van alle standen) hebben van de instelling reeds profijt getrokken. Men moest er dus op bedacht zijn, het magazijn telkens opnieuw te vullen en door de vriendelijke hulp van padvindders, die met een auto en verschillende kruiwagens de huizen langs getrokken zijn, is men hierin tot dusver ook geslaagd.

Thans is het comité voor de huisvesting van vluchtelingen van alle nationaliteiten druk in de weer om meubelen, bedden, matrassen, wiegen, enzovoort te verzamelen. Immers, er zijn meer lege huizen aangeboden dan men meubileren en stofferen kon. Thans is men op dit laatste bedacht. De eerste proef slaagde uitstekend. Met een verhuiswagen gingen twee dames zaterdag laatstleden de huizen langs. Voordat zij het laatste huis der derde straat, welke zij doortrokken, bereikt hadden, was de wagen tjokvol.

Over het geheel valt dan ook in Den Haag evenals in zovele andere plaatsen, de geest van hulpvaardigheid der bevolking te roemen. Zo kan het comité rekenen op de voorlichting van advocaten, dokters en geldmannen. Zo komen allerlei aanbiedingen in, gelijk bijvoorbeeld die van het plaatselijk comité Bezuidenhout, dat wil zorgen voor de plaatsing en voeding van 200 personen.

De vluchtelingen, die zich in het gebouw aan de Fluwelen Burgwal komen aanmelden, zijn natuurlijk niet alle van hetzelfde allooi. Velen hunner komen pas aankloppen, als bijna al het meegebrachte geld verteerd is, anderen hebben zelfs geen geld bij zich kunnen steken. Voor allen heeft het comité, dat in de heer Van Lawick een volijverige secretaris bezit, een hartelijk woord. En ook dat werkt veel goeds uit.

Van andere zijde blijft men trouwens evenmin in gebreke. Een volledige opsomming van al hetgeen van particuliere zijde gedaan wordt, van alle pogingen tot hulpbetoon, schijnt onmogelijk. Pas bereikt ons weer een oproep van het vluchtelingencomité Prinsengracht 71. En ook hebben vele burgers, buiten alle comités om, hun huis gastvrij voor de vluchtelingen opengesteld. Die doen dan roerende verhalen, verhalen van het vurige verlangen der in Roosendaal opgehoopte scharen om de treinen met geïnterneerde militairen voorbij te zien gaan en van de blijde verrassing, waarvan men soms getuige was, als plots vrouw, moeder of kind zo'n brave soldaat ongedeerd terugzag.

Ook in het gebouw van het rooms-katholieke weeshuis aan de Warmoezeniersstraat alhier zijn vluchtelingen geherbergd (mannen, vrouwen en kinderen). Er kunnen daar zo nodig nog vrouwen en kinderen (geen mannen meer) onderdak vinden.

Op verzoek van de burgemeester vestigen wij opnieuw de aandacht op het door hem zaterdag laatstleden onder strafbedreiging

uitgevaardigd bevel om binnen 24 uur aan het hoofdcommissariaat van politie mededeling te doen van naam, leeftijd, enzovoort van in huis opgenomen vluchtelingen.

Uit een oogpunt van orde en van openbare gezondheid is controle gewenst, terwijl het ook met het oog op de eventuele terugkeer der uitgewekenen van belang is, dat hun aanwezigheid en identiteit bij de overheid bekend zij.

Er kan niet op worden gerekend, dat vrijwillig in huis opgenomen vluchtelingen later door de gemeente zullen worden overgenomen. Tot zodanige opneming zal derhalve niet lichtvaardig zijn over te gaan.

Het is verder wenselijk geen steun aan de behoeftigen te verlenen, dan door tussenkomst van het betrokken comité.

In verband met het gehalte van velen wordt dringend aanbevolen, geen geld te geven aan vluchtelingen, die zich op straat bewegen. Gevallen van slechte besteding, waardoor de orde in de huizen, waarin zij zijn opgenomen, werd bedreigd, zijn reeds voorgekomen.

Geïnterneerden.

Behalve enkele treinen met Belgische vluchtelingen, is vanmorgen aan het station van de Hollandsche IJzeren Spoorweg, nadat nog een paar treinen met uitgewekenen waren aangekomen die op de gewone liefderijke wijze van spijs en drank werden voorzien, waarna ze weer vertrokken, even voor half zeven een trein met Belgische soldaten aangekomen. Medegedeeld was, dat de manschappen behoefte hadden aan eten en drinken, voor het steuncomité voor vluchtelingen een reden om het nodige in gereedheid te brengen.

Een heel lange trein stoomde daarna het station binnen. Een flinke bezending tarwebrood met melk, hen verstrekt, was in een minimum van tijd verdwenen. Aanvankelijk schenen de mannen bestemd te zijn om verder te reizen, doch twee onderofficieren van het 19^e regiment infanterie, die aanwezig waren om hen naar Ockenburg bij Loosduinen te geleiden, hadden blijkbaar andere orders dan de treinchef. Bonter chaos heeft het perron van de Hollandse Spoor wel nimmer te aanschouwen gegeven.

Er waren militairen van alle wapens, gekleed in hun veldkledij, waarin ze weken achtereen gevochten hadden. De hele troep bestond uit flinke kerels van oudere lichten. Sommigen met een burgerpet, enkelen gekleed in een schamel burgerpakje, daar hun uniform niet meer toonbaar was, toen ze over de grenzen gevlucht waren. Met 40.000 man zaten we in een driehoek door de Duitsers opgesloten, vertelde ons een kranige artillerist, en allen zijn we over de Hollandse grens gevlucht. Wij konden het niet meer houden, we zouden allen in de pan gehakt zijn, besloot hij. Zonder uitzondering waren allen blij in Holland te zijn, waar het heel goed is, dat hadden velen al gehoord. Enkelen hunner informeerden, of er ook Belgische of Franse kranten te verkrijgen waren, maar hierin moest men hen teleurstellen.

Nadat de beide onderofficieren de troep, bestaande uit 1600 man, onder wie enige onderofficieren, doch geen officieren, op het Stationsplein hadden opgesteld, werd langs Parallelweg en Paul Klugerlaan naar Ockenburg bij Loosduinen gemarcheerd, waar ze in een tentenkamp werden geïnterneerd.

De bonte stoet had op haar mars zeer veel bekijks.

Voor het gebouw van het agentschap der Nederlandse bank stond heden weer een bijna even grote menigte geldwisselaars als in de

eerste dagen na de oorlogscrisis. Thans waren daaronder voor het merendeel gegoede Belgische uitgewekenen.

Oostende, 11 oktober. Vrijdagavond is het gevecht, dat sedert donderdagmorgen in de omstreken van Melle en Kwatrecht (zuidoostelijk van Gent) geleverd werd, geëindigd. De bondgenoten hebben de stellingen van de vijand bezet. We hadden weinig gewonden; slechts een vijftiental. Helaas was ook een Franse commandant door een granaatkartets getroffen en stierf hij, toen hij in het veldhospitaal Flandria uit Gent aankwam.

Gisteren rukte de vijand vooruit naar Lochristi (noordoostelijk van Gent). De inwoners ontruimden het dorp voor een gedeelte.

Duitse cavalerie, die Zele en Lokeren bezette, kwam van de kant van Zeveneken, waar de uhlanen verschillende personen verwonden.

Bij Bastelare had een botsing tussen Belgen en Duitsers plaats. Aan beide zijden waren enige gewonden. Het gebrom van de mitrailleurs en het geknetter van de geweren deden zich horen. Eén Belg en een blinde burger werden omvergeworpen en gewond.

Te Kwatrecht werd een Duitse automobiel met vier officieren, een soldaat en de bestuurder verrast door een tiental Franse mariniers en enkele Belgen. Alle inzittenden werden gedood.

Te Melle hebben de Belgen een blauwselfabriek in vlammen doen opgaan om te verhinderen dat de vijand er zich zou verschansen. In de omtrek van Melle zijn talrijke krijgsgevangenen gemaakt.

Bij een hevig gevecht bij Kwatrecht en Melle kregen de Duitsers meer dan 600 doden en gekwetsten. Franse fuseliers en marinetroepen namen, na een bajonetaanval te hebben uitgevoerd, 400 Duitsers

gevangen. De Duitsers moesten zich terugtrekken naar Oordegem (tussen Gent en Aalst).

Hedenmorgen werd de strijd hervat in de buurt van Lede (4 km ten noordwesten van Aalst).

De militaire overheid heeft een officieel communiqué gepubliceerd, waarin wordt meegedeeld, dat de Duitse troepen, die langs de rechteroever van de Schelde naar Gent oprukten, vrijdag bij Kwatrecht door Franse infanterie en marinetroepen werden aangevallen. Die aanval werd gesteund door twee afdelingen Belgische artillerie.

Zaterdag moesten de Duitsers voor de verwoede aanvallen der Fransen, die door een omtrekkende beweging van de Belgen werden gesteund, zich overhaast terugtrekken in de richting van Aalst. Ze leden zware verliezen.

Oostburg (Zeeland), 12 oktober. De Duitsers zijn in het station te Gent.

Sas van Gent, 12 oktober. De Duitsers staan op vijf kwartier afstand van Zelzate.

Zondagmorgen om zeven uur vloog een taube over Gent. Twee Engelse vliegers stegen op om het Duitse toestel te achtervolgen. Alle drie verdwenen zij aan de horizon. De brug over het kanaal van Sas van Gent naar Gent bij Terdonk is opgeblazen.

Terneuzen, 12 oktober. Na gisteren bij Kwatrecht en Melle in gevecht te zijn geweest, trokken de Engelse troepen door Gent terug naar Zeebrugge.

Gent is heden door de Duitsers bezet.

Spoor en telegrafische gemeenschap zijn gestoord.

De val van Antwerpen.

Berlijn, 11 oktober. Mededeling van hedenavond uit het grote hoofdkwartier:

Over de te Antwerpen behaalde oorlogsbuit kunnen nog geen mededelingen gedaan worden, daar de gegevens begrijpelijkerwijs nog ontbreken. Ook over het aantal gevangenen en het uitwijken van Engelse en Belgische troepen naar Nederland kan niets definitiefs worden gezegd.

Van de Brabantse grens.

Roosendaal, 12 oktober. Er zijn gisteren onder meer twee Belgische generaals geïnterneerd, van wie er één gewond was. Verscheidene soldaten in burgerkleding meldden zich, om geïnterneerd te worden, wat natuurlijk niet gebeurt. Ze zijn zonder geld en trachten op deze wijze de kost te krijgen.

Ik vernam van rijpaarden en automobielen door vluchtelingen meegenomen, omdat zij of nergens stalling konden vinden of ze tot iedere prijs te gelde willen maken in deze benarde tijden en die spotgoedkoop van de hand worden gedaan. Bij de Belgen hier heerst de mening, dat jongelui, als zij terugkeren, naar Duitsland zullen worden gevoerd om daar te werken.

Roosendaal, 11 oktober. Vanmorgen werden voor het bordes van het mooie, oude stadhuis 14 grote potten neergezet. Er werd cokes uitgestort. Er kwamen wagens met hakhout en zo op het plein werden er vuren van gestookt, waar Belgische vrouwen nu de enorme kookketels op hadden staan en lustig roerden tot zij "mals" zouden zijn. Dat gloeide en rookte, dat begon te stomen en de geur

verlokte duizenden, die rondom de markt stonden te hongeren, door huzaren op een afstand gehouden. Daarachter een lange wal van auto's, vele met de Rode Kruisvlag, om overal hun dienst te doen. Officieren van gezondheid en enige dokters uit verschillende delen van het land hadden zich gemeld en togen erop uit.

Ook dokter Bierens de Haan was in opdracht van het hoofdbestuur van het Rode Kruis de toestand hier komen verkennen. En omdat hij een vijftigtal meest lichtgewonde Belgische soldaten in de hospitalen te Roosendaal uitstekend verpleegd had gevonden, stelde ook hij zijn organiserend talent tijdelijk in dienst van de hulpverlening aan de Belgen.

De burgemeester belegde een spoedvergadering met een groot aantal hulpvaardige mannen. Ook de heer Bos van het steuncomité was uit Roosendaal, waar het wat scheen te luwen, naar Bergen overgekomen. Besloten werd aanstonds een hospitaal in te richten in het enige nog vrije schoollokaal. Hier zullen de half zieken, de uitgeputte oudjes enzovoort verpleegd worden, die in de ziekenhuizen immers geen plaats meer kunnen vinden. Dokter De Haan vroeg uit Den Haag toezending van een 300 bedden en al wat erbij behoort van het Rode Kruis. Er zullen pleegzusters worden gerekwireerd. Dokter Van der Groot nam de leiding op zich. Voorlopig zijn er alleen nog Belgische zusters in overvloed om te helpen. Voor vandaag was er nauwelijks stro te krijgen. "Maar als gij uw patiënten toch maar vastneemt, krijgt ge zeker ook ligging voor hen," zegde dokter Bierens de Haan met zijn ervaring als chef van verscheidene ambulances, en aanstonds kwam het hospitaal in werking, hoewel er dan toch ook geen matras meer over scheen in Bergen, waar de medici zelf en verscheidene verpleegsters, voor zover ze de tijd hadden gevonden om een paar uur te rusten de vorige nacht, niets anders dan een hoekje in een auto, een wagen op straat of een stoel hadden gevonden.

En dat bewonderenswaardige helpen van al de adjudanten in dienst van het steuncomité, al de jongelui, al de dames en meisjes, het nuttige werk dat de leden der burgerwacht uit alle standen doen, dag en nacht voort. En dan het troosteloze van te weten, dat toch nog zovelen, zo heel velen bittere ontberingen lijden. De provinciale raad van Antwerpen had de burgemeester 100.000 frank krediet toegestaan. Trouwens geld was er nu vandaag zeker voldoende beschikbaar, wanneer de voorraden er maar waren om ze te kopen. Doch ook de voorraden stroomden nu toe. Heel de opgejaagde kudden vluchtelingen trokken steeds zoekend naar onderdak nog troosteloos rond en de wonderlijkste geruchten liepen er. Zo verwachtten zij de burgemeester, ja, enkelen soms de koning, die op de Markt zou komen, om hun raad toe te spreken. Toen vanmorgen in de school het eerste brood, kaas en spek uitgedeeld werd, ontstond er onder de honderden zo een gedrang, dat huzaren er met de paarden tussen moesten om ongelukken te voorkomen.

Wij tuften door naar Ossendrecht en naar Putte. Overal kamperen zij daar nog bij hun vuurtjes in de bossen. Herhaaldelijk werd onze auto aangeklampt voor zieken, voor een 77-jarig moedertje bijvoorbeeld dat ook uit Antwerpen was komen lopen en nu de derde nacht reeds op de koude bosgrond vreesde te moeten doormaken. Haar dochter had een aanval van reumatiek gekregen. Ook een van haar kleinkinderen was ziek geworden. Wij konden dat gezin ook in een militaire auto vervoerd krijgen als eerste klantjes voor het hospitaal in wording. De heer Bos deelde mij zoeven, 's nachts half een, mee, dat het hospitaal al kant en klaar is, maar er zijn reeds mensen bezweken en er zullen vooral veel zuigelingen sterven ten gevolge van koude en ontbering.

In Ossendrecht melken de soldaten de opgedreven koeien, om de vluchtelingen te laven. Honger is er ook hier en op de bakkerswinkels staat met krijt geschreven: "Geen brood meer". Talrijke Belgische

militairen, onder meer de hele bezetting van het fort Stabroek, zijn hier over de grenzen gekomen. Ook zij merendeels uitgehongerd. Maar nu en dan komt er ook een enkele Belgische soldaat in burgerkleding over de grens, om te trachten zich langs een andere weg bij de rest van zijn leger te voegen.

Officieren van gezondheid hadden hier onder meer de gelagkamer van een logementje als ambulance ingericht, voor kraamvrouwen meest en voor uitgeputte oudjes. Een officier vertelde, dat hij had horen schreeuwen van honger. Maar ook hier werden heden levensmiddelen door dames en heren in auto's uitgedeeld. Sommige vluchtelingen hadden wat meel bemachtigd en bakten koekjes op houtvuurtjes.

Op de terugtocht mocht ik met medisch geleide mee een ommeegang maken door de modern ingerichte stichting het Algemeen Burgergasthuis te Bergen op Zoom. De directeur was nu sedert drie nachten niet op bed geweest. Alle zalen lagen vol zieken en gewonden, een tweehonderdtal, waarvan een 70 kraamvrouwen. Een patiënt was reeds overleden, er waren stervenden. Serres, lighal, noodhal werden ingericht om nieuwe patiënten op te nemen, die zich bij menigten maar steeds door meldden. Met de grootste liefdadigheid waren de nonnetjes helpend en troostend bezig.

Elders sprak ik met Nederlanders, die in Kapellen het 39^e regiment van het 2^e bataljon landweerinfanterie hebben ontmoet. Deze Duitse soldaten liepen aan weerskanten van de weg, naast de wagens met hun ransels, te zingen en te fluiten. Zij raadden de bewoners van Antwerpen aan om terug te keren.

Op de Markt te Bergen waren juist de erwten en bonen gaar in de potten boven de rokende vuren en militaire doktoren trokken uit met de dampende borden, waar ook een stuk spek op lag, om ze aan de

mensen rondom uit te delen. Aanstonds zetten de Belgische kooksters nieuwe voorraad op.

Ja, het is wel de zondag van barmhartigheid geweest, waar een groot deel van ons volk zich van zijn beste kant heeft laten kennen. Op herhaald aandringen schijnt nu het plan te bestaan, morgen in een deel van de benardste centra regeringscommissarissen aan te stellen.

Ook Roosendaal blijft overstelpt, hoewel de treinenloop naar Essen en terug nu geheel gestaakt is, zodat er enkel nog langs de straatwegen vluchtelingen zijn aangekomen. Maar in een fabriek liggen er bijvoorbeeld nog 3000 opgepakt. In de visitatiezaal van het station ligt de stenen vloer, heel dun met stro belegd, ook vannacht weer vol met vrouwen, mannen, kinderen, dicht opeen, als sardines in een blik. Sommigen zitten er op een stoel tussen te slapen. Ja, op de toonbank van de krantenkiosk lagen twee vluchtelingen uitgestrekt, grotendeels zonder dekens.

En zoeven kwam er nog een noodkreet van de presidente van het hulpcomité, om kleren voor de armen in de volle kerken en voor enkele honderden wezen. Tot de treinen worden alleen maar passagiers toegelaten, die een kaartje kunnen kopen. Op de muren van alle huizen in Bergen staan met krijt geschreven lijsten van hen die familieleden zoeken. Daartussen zag ik een biljet aangeplakt: "Deurne N. en Z. de bevolking vergadert hedenmiddag 4 uur daar en daar" ... Hele dorpsbevolkingen dus hier, die overleg willen plegen.

Professor Meijers met zijn garde van studenten blijven dag en nacht onvermoeid helpen.

De vluchtelingen snakken overal naar oorlogsnieuws en de kranten zijn overal aanstonds uitverkocht. In Bergen op Zoom wordt nu een

noodblad gevent, daar gedrukt: L'Echo d'Anvers, 1 pagina druks, voor 10 centiemen, direction-rédaction Arthur de Gers. Het meldt op datum van gisteren onder andere, dat volgens ooggetuigen koning Albert aan de arm gewond zou zijn. Ook, dat de terugtocht van het Belgisch leger vrijdag de vorm aannam van een paniek. De soldaten wierpen uniformen, wapens en schietvoorraad weg.

In Putte is de oude school ingericht als ambulance voor gewonde Belgische militairen.

Roosendaal, 12 oktober. De toestand hier in Roosendaal, een stad met 30.000 zielen moet ge niet vergeten, waar reeds zoveel inkwartiering was, wordt steeds wanhopiger. Blijkbaar voert het overvolle Bergen op Zoom de overloed van vluchtelingen nu gestadig hierheen af, zodat de karavaan hier weer onophoudelijk binnentrekt. Roosendaal echter is al dagenlang tot op zolder en in kelders tjokvol. Nu is gisteren van hogerhand de beslissing afgekomen, dat de vluchtelingen niet kosteloos meer met de treinen mogen reizen. Dus haast al wat er is blijft er hangen.

Het stroomt gestadig toe, en tot overmaat van ramp moeten nu eigenlijk de grote kerk en de grote zaal van de katholieke kring ontruimd worden voor een grondige reiniging tot voorkoming van ziekten. Aan de grote kerk staat aangeplakt dat zij ook hedennacht gesloten zal zijn. Dit alles betekent steeds stijgend gebrek, betekent weer honderden in de buitenlucht voor vannacht.

Verschillende particulieren, verschillende comités werken allemaal op eigen gelegenheid, centralisatie ontbreekt. En we zitten hier met duizenden behoeften die de comités niet kunnen voorzien. Men gaat voort met te seinen naar binnenlandse zaken om toch raad te schaffen. Particuliere telegrammen naar België, waarmee de

vluchtelingen het kantoor hier bestormden, worden niet meer aangenomen.

Het enorm grote station in Roosendaal blijft dus afgesloten. Honderden mensen dringen er voor en bestormen ieder die voorbij komt met vragen naar treinen, maar niemand licht hen hier in. Een cordon soldaten sluit de toegangen af en laat alleen de mensen door, die bij toeval vernemen, dat zij toch weg kunnen met de gewone treinen, als ze een kaartje kopen. Naast de vestibule staat buiten aangeplakt dat het informatiecentrum op het eerste perron is, maar daar worden zij immers niet toegelaten. Zo loopt het van alle kanten vast, omdat er zoveel kapiteins zijn op dit ene schip in de branding.

Daar komt bij de hopeloze verwarring onder de vluchtelingen, die elkaar kwijt zijn geraakt. Men hoorde gisteren van een pastoor, die twee gevonden kinderen één voor één op de preekstoel had getild en gevraagd had aan wie ze toebehoorden. Hij had de voldoening, dat de ouders van beide vondelingen zich meldden.

Van allerlei toevalligheden hoort men. Zo nu al tweemaal van vrouwen in het gedrang aan de perrons van de vorige dagen, die hun mannen herkenden in de treinen vol geïnterneerde Belgische soldaten.

Wie het roer in handen houdt, nu al verscheidene dagen en nachten, is professor Meyers uit Leiden met zijn estafetten van merendeels studenten. Hij zit er nu helemaal in en organiseert zo goed mogelijk.

Vandaag verwacht men jhr Ruys de Beerenbroeck als regeringscommissaris, die uiteraard in heel deze ingewikkelde noodtoestand voorlopig vreemd zal staan. Het kamerlid Schaper kwam gisterenavond ook aan het station. Hij trachtte de overheid in Den Haag nog eens van de droevige verwarring te overtuigen. Maar

thans kunnen geen mensen meer worden doorgezonden. Men weet echter niet, wat men in Brabant en Zeeland met deze overbevolking beginnen moet, wanneer dit nog langer moet duren. De vluchtelingen vertrouwen de toestand in Antwerpen nog niet. Zij vernemen niets officieels en zolang weigeren ze om terug te keren. Nu verwachten ze weer hier hun burgemeester om hen in te lichten. Bovendien is immers de treinenloop in de richting Antwerpen geheel gestaakt. Van Roosendaal vertrekt er niets in die richting. Moeten zij uitgeput en wel dan weer te voet die lijdensweg teruggaan?

Het gaat alles zo wonderlijk toe. Gisteravond om 11 uur kwam onverwachts zowaar een extra trein door uit Bergen op Zoom met order, dat die moest volgemaakt. Extra treinen nemen vluchtelingen zonder betaling mee. Maar zo laat lag alles te slapen natuurlijk. De mensen waren er niet. Toen kregen de soldaten last om dan maar halsoverkop de mensen in de visitatiezaal met kinderen, pak en zak op te roepen uit het stro en halsoverkop in die donkere trein naar Haarlem te zetten. Verschrikt, koud en ontdaan wisten zij natuurlijk niet, wat er met hen gebeurde.

Extra treinen kunnen nu alleen nog maar aangevraagd worden door de burgemeesters, die zelf de toestand natuurlijk niet overzien. Is er nu enigerlei leiding om hen met gezag in te lichten, dan wordt zo'n trein gevraagd. Maar wanneer zal hij komen? Niemand, die het langer dan een kwartier vooruit weet.

Doch het station is gesloten. Moe van het wachten zijn de drommen daarvoor nu en dan weer gedund. Hoe krijgt men de vluchtelingen dan weer zo gauw in die trein? Toch wordt het kunststuk verricht. En als ze komen, vertrekken ze vol. Doch dan moeten vooraf ook nog weer de burgemeesters in de plaatsen van bestemming gewaarschuwd worden, hoeveel er in aantocht zijn. Studenten gaan mee om de kudden te begeleiden. En het is professor Meijers met

zijn helpers, die al deze puzzels met een verwonderlijk overleg tracht op te lossen.

Hoe laat vertrekken er extra treinen en waarheen, vragen de vluchtelingen buiten. Wachten maar, uren en uren, met hun huisboeltjes, hun zuigelingen, hun oudjes.

Geproviandeerd wordt er voortdurend van buitenaf. Hetzelfde bureau tracht het mee te regelen.

Maar ook uit de verre omtrek komen er noodkreten uit de overvolle dorpen om voedsel, telkens om dokters voor zieken. Doch men heeft niet de beschikking over de nodige auto's. En dan die eindeloze administratie van de honderden, die familie zoeken. Een plakkaat: "Aan onze Belgische broeders", zegt: "Onder vele ontelbare rampen, die u overvallen, is wel een der pijnlijkste het verliezen van familieleden. Het is onmogelijk hier die stroom van vreemdelingen te herbergen, zodoende dat velen noodzakelijk verder het land in moeten gaan". Dan wordt ieder, die zoekt of verloren is uitgenodigd daarom een kaart met naam en adres van wie hij zoekt, aan bepaalde adressen, onder meer van de Belgische consul, te zenden.

Inmiddels is hier alle voedsel schraal. De broodprijzen zijn tot 20 cent gestegen, waaronder vooral ook de eigen bevolking lijdt met haar talrijke werklozen.

Zoeven verneem ik, dat er vannacht nog een tweede regeringstrein is gekomen om vluchtelingen te halen. Die kwam voor het station, leeg. Tot 20 minuten verder waren de kerken, de zalen vol slapenden en om de stad heen zelfs nog in droge sloten. Zodoende vertrok deze trein met 11 mensen. Vandaag was er een aangevraagd voor Helmond, waar in de omtrek nog plaats is voor 1400 personen.

Vanmorgen sprak ik het plaatselijk steuncomité van de katholieke kring. De presidente had dringend gevraagd om geld voor schoenen, voor kleding, vooral voor kinderen. Er was van alles nodig. Honderden armen verdrongen zich voor het gebouw. In naam van de directie van deze krant kon ik de gevraagde fl. 1000 geven, dankzij de mildheid onze lezers.

Inmiddels was de heer Bos, die gisteren in Bergen op Zoom mee in het initiatief had genomen om aanstonds een noodhospitaal op te richten, met minder ernstige zieken en uitgeputte stumpers uit Roosendaal, teruggekeerd. Daar marcheert dat uitstekend onder leiding van doctor van der Goot, maar hier heerst dezelfde behoefte. De heer Bos is maar vast begonnen. Juist was een flink doortimmerde elektrisch verlichte loods klaar gekomen met een houten vloer, die het gemeentebestuur feitelijk had laten bouwen in de mening, dat dit wel voldoende zou zijn om de verwachte vluchtelingen uit Antwerpen onder dak te brengen. Er zouden er 300 dicht open kunnen liggen.

Maar omdat dit voor de grote drommen toch geen zoden aan de dijk zet, had de heer Bos er de beschikking over gekregen om er een zelfde soort hospitaal in te richten. In Bergen waren gevluchte Belgische vrouwen aan het werk gezet om alles schoon te maken. Reeds lagen er drie uitgeputte stakkers op brancards. Maar er moesten 100 strozakken zijn. Het moest goed en gezellig worden ingericht voor 100 lichte patiënten. Dokter van de Castele uit Leiden stelde zich beschikbaar voor de leiding met een Belgische collega. Er was reeds een pleegzusteren er volgen er meer. "Maar nu het geld" vroeg de heer Bos me met een welsprekend gezicht. En ik achtte in de geest van de gevers te handelen door te zeggen: "Dit hospitaal bekostigt de Nieuwe Rotterdamse Courant uit de ontvangen giften". "Twaalfhonderd gulden voor de inrichting? Top! En voorlopig 14

dagen voor verpleging en huishouding van 100 patiënten à één gulden per persoon per dag. Ik mocht deze fl. 2600 toestaan.

Morgen wordt prins Hendrik in Bergen op Zoom en hier verwacht. Men waardeert dit teken van officiële belangstelling.

Breda, 12 oktober. Gisterenavond bracht ik een bezoek bij dokter Meeus, directeur van de krankzinnigeninrichting te Geel, die mij nogmaals bevestigde, hetgeen reeds in de nieuwe Rotterdamse Courant van een dezer dagen opgenomen is, dat zowel de internen als de gezinsverpleegden hoegenaamd geen letsel door de Duitse troepen geschied is. Slechts vier Hollandse gezinsverpleegden zijn met hun pleeggezinnen naar Nederland gegaan en deze maken het daar goed. Er is ruim voldoende voedsel; alleen moet men zuinig zijn met het gasgebruik. Bovendien zal de afgevaardigde van het comité tot bescherming van Nederlandse krankzinnigen in het buitenland, de heer Kooyker, nog bij de Duitse gouverneur van België, generaal von der Goltz, stappen doen in het belang van de verpleegden. Geel is thans geheel vrij van Duitse troepen. De laatste zijn zaterdag naar Herentals vertrokken.

Tussen Kasterlee en Geel hebben de Duitse troepen de brug over het Kempisch kanaal opgeblazen en voorts een groep huizen verbrand. Een drietal jongelieden zijn daarbij gefusilleerd. De meeste vluchtelingen keren naar hun haardsteden terug. De mannen van 16 tot 40 jaar vluchten in allerijl naar de Nederlandse grens.

Belgische vluchtelingen.

De meeste vluchtelingen in de stad Groningen zijn hedenmorgen naar 43 plaatsen in de provincie gezonden, zodat de kampen daar leeg zijn en alleen de bij particulieren ondergebrachten nog hier zijn.

De gisteravond verwachte 1500 zijn niet gekomen, hedenavond worden er 600 verwacht.

Op dringend verzoek van de regering is heden een groot aantal leden van het Leids studenten vrijwilligerskorps in uniform, deels ongewapend, naar Roosendaal vertrokken teneinde daar hulp te verlenen.

Geïnterneerden.

Men meldt ons uit Vlissingen:

Hedenmorgen kwamen nog voortdurend honderden en honderden Belgische geïnterneerden aan: zij worden onmiddellijk onder militaire bewaking gesteld en allen van eten voorzien. Op het station staan de Belgen in eindeloze rijen opgesteld, om met extra treinen van enorme lengte van hier naar de verschillende kampen te worden vervoerd.

Heden worden hier ook enkele geïnterneerde Duitse uhlanen verwacht, die natuurlijk streng van hun Belgische wapenbroeders worden gescheiden.

Ook hedennacht hebben voortdurend extra treinen de Belgische geïnterneerden vervoerd.

In het geheel zijn hier thans ruim 130 gewonden in verschillende inrichtingen opgenomen.

Te Heerenveen zijn gistermiddag ruim 400 Belgische soldaten aangekomen, die per extra trams naar het interneringskamp in Gaasterland vervoerd worden. De militairen zagen er over het geheel opgewekt uit.

De Times van zaterdag had het in een hoofdartikel nog pas over de uittocht uit Antwerpen. Het blad hield reeds rekening met de inneming van de stad. De Duitse bladen wijten, gelijk wij gezien hebben, de ellende van de ingezetenen en de beschieting van de stad aan de Engelsen, de Times geeft de schuld aan de Duitsers. Al het leed van België is, volgens het Londense blad, het gevolg van het Pruisisch militarisme, dat de wereld wil overheersen zonder zich te bekommeren over de ellende die het sticht. Maar het zal er ten volle voor boeten.

Eerst waren de Duitsers, zegt de Times verder, niet van plan Antwerpen aan te vallen. Het lag niet op hun verbindinglijn en ze hadden de troepen in het zuiden nodig. Maar de aanvallen van het Belgische veldleger dwongen hen een sterke troepenmacht samen te trekken. Ze hadden eerst gedacht, Antwerpen op hun gemak te belegeren, wanneer Parijs zou genomen zijn en de Fransen waren verslagen, maar nu, met het vooruitzicht van een winterveldtocht in België, kreeg Antwerpen nieuwe waarde. De Belgen hebben zich dapper verdedigd, zegt de Times, maar tegen de overmatige Duitse artillerie was de verdediging van de linie forten moeilijk. Met zijn militaire medewerkers zegt het blad, dat, als de bondgenoten op hun beurt Antwerpen gaan belegeren, dezelfde omstandigheden zullen gelden.

De tijdelijke overgang van Antwerpen naar de Duitsers zal op de bondgenoten niet veel indruk maken, vervolgt de Times, en op neutrale landen misschien alleen als een bewijs, dat nu Duitsland de grote niet aankan, het nog maar eens de kleine jongen raakt. De indruk zal het grootst zijn op de Duitsers zelf, die een opbeuring nodig hebben. Voor het overige zal de val van Antwerpen weinig invloed op de militaire toestand hebben. Er komen wel Duitse troepen voor elders vrij, maar evenveel zijn er nu beschikbaar voor het leger tegenover hen.

Van hun tijdelijke lege zeehaven kunnen de Duitsers geen verbinding met de buitenwereld krijgen. De Engelse vloot zal er voor zorgen, dat zij de zeeweg niet kunnen gebruiken. Om te vechten kunnen zij de Schelde niet af zonder de onzijdigheid van Nederland te schenden. Betwisten zij Nederlands aanspraken op het vaarwater dan steken zij zich in een nieuw wespennest. Maar al kregen zij Nederlands toestemming, wat ondenkbaar is, dan zouden zij Antwerpen niet als vlootbasis kunnen gebruiken. Het enige voordeel, dat zij van Antwerpen kunnen hebben, is als ruggensteun, wanneer zij België uitgegooid worden. Waarschijnlijk zal dat zeer spoedig beginnen en hebben de Duitsers er daarom alles op gezet om Antwerpen te nemen.

Aldus de Times.

Het beleg van Antwerpen. (Vervolg)

Op 2 oktober werd ons opgedragen de verdediging der Nete voor te bereiden. De streek scheen voordelig aangelegd. De rechteroever, waar we thans stelling op hadden gekozen, breidde zich in een lichte glooiing uit, op de top waarvan enige oude zware hoeven, breed over de grond gehurkt, die ze sedert 100 jaar overheersten, zich tot een gemakkelijke verdediging als "redoutes" zouden lenen. Van daar uit kon men, na het slopen van enkele onbeduidende woonhuizen, het vellen van dunne heesters of één enkele eik, een onbelemmerd gezicht over het hele vlak, over het trage dal en het gerimpelde water bekomen. Achter ons ook leverde de streek alle voordelen op tot het schuilen en het vlugge vervoeren van onze batterijen. Langs de zoom der weelderige bietenvelden, waar de dikke vuist de half zichtbare biet de taaie groene tuil der gezwollen blaren bood, waar soms over het glinsterende, geribde spiegelvlak het melkachtige witte sap uit een gebroken twijg leek, over de sloot der mager geworden weide, waar de koeien uitgehongerd en ongemolken rondzwierven, wierpen

de kortstammige wilgen in een dubbele rij het zilverlover hunner speerachtige loten op, voordelige schuilplaats voor vaak te vervoeren lichte batterijen. Ook talrijke sparrenbossen waren er, dichter dan dat het oog der vliegende verkenners er ooit een paar meter door zou dringen. De aard van de grond zelf leende zich uitstekend tot het vlug opwerpen van wallen, als bescherming bestemd voor zwaarder te vervoeren kanonnen. Zulke wallen worden dan met groene twijgen bekrond, van de heesters in de nabijheid losgerukt, welke, op afstand, de groep der kanonnen aan struikgewas gelijk maken.

Zo werd het werk aan de omheining van loopgraven rond de hoeven en de verbinding van verschansingen tussen die steunpunten der verdediging begonnen, terwijl achter de arbeiders, onze vuurmonden de laatste schikkingen voor hun stellingen waarnamen.

In de voormiddag reeds herbegon aan onze zijde het vuur. Het dichtst bij stonden de lichte kanonnen, die niet verder dan 2500 m reiken. Hun knal was geweldig kort, waar het telkens viermaal achtereen klonk, uit de vier naast elkaar opgestelde monden. Ze schoten over de huizen aan de overkant van de Nete, naar een ongeziene vijand die, gisteren door onze eerste linie doorbroken, thans voor ons tot verder bericht onbekende stellingen uitkoos. Verder, op grote afstand achter ons, het zware lawaai der 15 cm houwitsers, welke over de eerste batterijen en onze hoofden heen, naar de zelfde, nog niet te raden vijandelijke posities vuurden. We hoorden duidelijk, hoog in de lucht, de houwitsers doorvliegen. Men kon bijna niet nalaten de hemel in te kijken, bij het gevoelen, dat men de lucht gescheurd zou zien, zoals een papieren hoepel, waar een kei door wordt gegooid. Zij tekenen, tussen de vuurmond zelf en het verre plekje grond waar ze voor zijn bestemd, een parabolische boog af, dewelke, langs zijn heel gespannen leest, een geweldige zinding voelt lopen, die zich in de klagende lucht ver voortzet. Het is of banken uit de lucht genomen, rollen die uit gestolde eter zouden

bestaan, over elkaar worden geklonken; of houten spillen, ongesmeerd, bruusk tot draaien worden gedwongen; of, op afstand, ergens, een ijzeren poort het indeukende slaan van een houten ram zou weerstaan. Zo rijden ze door de lucht met een half ijzeren, half houten geluid.

Om de beurt schoot iedere batterij een gans uur onophoudelijk, afstand en richting bij ieder salvo veranderd. De wegen vooral aan de overkant werden door ons vuur gezocht. De Duitse bataljons zullen het toen bij hun zwenkingen wel benauwd hebben gevoeld. Ons schroot viel op de hele streek neer. Geen nieuwe stelling, door de vijand gekozen, kon door hem als veilig worden aanzien. En steeds, aan de overkant van de rivier, stond onbeweeglijk de rij der kleine huizen, waar tussenin de leest van geen enkele vijand verscheen.

Niet ver van ons, stond aan beide oevers opgebouwd, de stad Duffel. Boven de huizen uit, als uitgesneden zwart karton, de recht gebleven muren der kerk met de weggebrande ramen op de klare hemel. Hier staat er een grote, ongedeerde hoeve, waarvan alle inwoners reeds op de vlucht zijn, met uitzondering van de huisbaas na. Vrouw en kinderen zijn reeds een paar dorpen verder door het geknal der kanonnen verjaagd, en hij, de man is nog bij zijn have gebleven. Ze oppassen kan hij wel niet alleen, maar hij hecht er toch aan ze zo laat mogelijk, en slechts bij indringen van de vijandelijke soldaat, te verlaten. Aan de overkant van de dorpsweg, die vredig naar de spitse toren zo vaak de zondagse drommen heeft geleid, en thans slechts nadat hij voor de vlucht der bevolking heeft moeten dienen, slechts de baan nog zal zijn waar, na een paar dagen het gehate geschut van de vijand en zijn legerdrommen vooruit zullen worden gedreven, rechtover de veilige stal, die, de gekloofde hoef in de motor drijvend, het vee nooit meer misschien binnenkomt, daar, op de weide achter de balie waar zij loeiend het hoofd over uitrekken, staan, verarmd, de ziek geworden koeien. Niet verzorgde klauwzeer heeft, bij het

slechte voedsel der laatste dagen vreselijke vooruitgang gemaakt. De beesten gaan voorzichtig de ene voet voor de andere op de grond drukkend, en trappen op de hielen, de omgekrulde, ziekelijk uitgewassen tenen, uit vrees voor de grote pijn oplichtend. Zo de eigenaar nu nog met zijn beesten op de vlucht wil, vallen de helft onderweg, dacht ik. De flanken waren ingevallen en de heupen staken achter de repen der ribben wijd uit. Ik dacht onwillekeurig, daar ze hier op die magere oever der rivier stonden en de ganse voorraad der magere weide reeds hadden gegraasd, aan de zeven runderen uit farao's droom en de hongersnood die zij, naar Jozefs uitleg beduiden.

Terwijl ik ernaar stond te staren kwam de baas zelf naar ons toe. Op twee dagen was het nu zoveel erger geworden dat hij vol vrees leefde. De stumper vroeg iedereen raad, als hoopte hij ergens uit het woord van een onbekende het plotselinge betoog op te diepen dat, ondanks alles zijn huis, zijn huis alleen misschien, maar toch zijn huis en zijn vee en zijn oogst en zijn hele have in veiligheid waren, dat hij onbevreesd blijven mocht.

Ikzelf, wat moest ik hem gaan vertellen? Wat mijn hoop was en tegenstrijdig misschien dan met zijn belang, of moest ik hem de vlucht aanraden, de zorg om zijn eigen leven vooral inboezemen, maar tevens, hem zijn ganse verlaten vermogen op het spel doen zetten, in mij ook het gevoelen reeds lucht gevend dat onze weerstand hier aan deze Nete-oever, ook kort af zou lopen?

Toch gaf ik hem raad om heen te gaan: de vijandelijke batterijen hadden nog niet gevuurd: zij moesten voorzeker een belangrijke weg naar voren afleggen en zou er meer dan een paar uur aflopen eer zijn huis onder bereik der granaten kwam?

Nog meer: hij was geen militair en als burger had hij op het slagveld niets te verrichten.

Kort daarop zag ik hem onverschillig wegtrekken uit zijn doening die, gisteren nog een rijkdom, nu niets meer dan een onverzorgde vuile ellende bleek te zijn

(wordt vervolgd.)

Het Land van Waas.

Het Land van Waas, dat zich tussen Antwerpen en Gent uitstrekt en dat nu het terrein van nieuwe krijgsverrichtingen is geworden, is een van de dichtst bevolkte streken van Europa (277 inwoners op 1 km²). Vroeger dorre heide, is het land nu overal zorgvuldig bebouwd. Weiden, akkers, kleine bossen wisselen met zindelijke hoeven en welvarende dorpen af. De natuurlijke bodem, die nauwelijks beter dan zand was, is door kunstmatige middelen met vruchtbare tuinaarde bedekt.

Beveren is bekend door zijn kantklosserij, Sint-Niklaas met 35.000 inwoners, de nijverste plaats van het Land van Waas. Bij Sint-Niklaas kruist de spoorweg Mechelen-Terneuzen die van Antwerpen naar Gent.

Lokeren is een ander nijver stadje. Het telt 25.000 inwoners. In de Sint Laurenskerk vindt men de beroemde kansel van de Mechelaar T. Verhaegen. Lokeren is een knooppunt van de spoorlijnen Lokeren-Dendermonde-Aalst en Lokeren-Moerbeke-Zelzate-Eeklo.

Beervelde heeft een mooi nieuw kasteel in de stijl der Tudors, Lochristi (7 km van Gent) een oud kasteel van die naam.

Men schreef ons donderdagavond uit Vlaanderen:

De Bien Public van hedenavond heeft een uitgebreid schrijven uit Brussel, van vijf oktober, waaraan wij het volgende ontlenu:

Burgemeester Max zou hebben kunnen schrijven vanuit Namen, waar hij in een vesting wordt vastgehouden. De burgemeester wordt goed behandeld en mag zelfs, onder geleide van een officier, in de straten der stad wandelen, heet het.

De val van een deel der Antwerpse forten werd te Brussel bij aanplakking bekendgemaakt en verwekte er natuurlijk grote verslagenheid. Zondag had het vervoeren van Belgische krijgsgevangenen door de drukke straten weer gedreigd een onheil te veroorzaken.

Ook in de banken treden de Duitsers nu op, doordat zij de Belgische verboden hebben met de verbonden landen zaken te doen; deze hebben daarvoor een belangrijk onderpand moeten geven. Ditzelfde hebben de Franse banken moeten doen, welke bovendien de loketten hebben moeten sluiten. Aan het privé-bezit in de banken schijnt tot nu toe niet geraakt te zijn.

Tenslotte kan ik u berichten, dat de Duitsers maatregelen nemen om in het bezette deel van het land de belastingen, douanerechten en accijnzen te innen.

Woensdagavond, 7 dezer, is de Antwerpse Métropole voor het laatst verschenen. Het nummer bevat een verklaring van het blad aan zijn lezers, waarin het dezen voorbereidt op de mogelijkheid, dat het blad niet meer zou kunnen verschijnen. "Als soldaten van de pen, zo wordt er in de verklaring gezegd, beschouwen wij het als een heilige plicht ons blad te doen verschijnen tot op de laatste minuut en wij zullen niet in gebreke blijven. Het blad zegt verder onder meer het bijkans overbodig te achten te verklaren, dat het er nooit in zal toestemmen

onder toezicht der Duitsers te verschijnen en dat het dan zijn uitgaven zou schorsen tot op de dag, waarop het weer zou schrijven wat het wenste te schrijven. De Métropole eindigt zijn verklaring aan haar lezers met de uitroep:

“Leve de koning, leve het leger, leve het vaderland. Leve het vrije immer onafhankelijke België.”

Het blad heeft opgehouden te verschijnen.

Gesprekken met Belgisch geïnterneerden in Amersfoort.

Men schrijft ons:

Zaterdagavond zijn te Amersfoort de eerste Belgische militairen aangekomen. Treinen vol met Belgen en Engelsen zijn naar het noorden voorbij gestoven. Zondagmorgen om een uur of elf kwamen er weer een twintig Belgen, geëscorteerd door onze soldaten, binnen. Het waren vestingartilleristen met hun brede rode strepen op de broek, meest zwaar bebaarde mannen, sommigen met wijde Franse mantels. Anderen weer droegen gewone broeken of een burgerjas of pet. In de grote kazernes waren reeds tal van Belgen, meest uit de Antwerpse forten: pontonniers, vestingartilleristen, zogenaamde “artillerie de place”, en infanterie met hun lichtgrijze broeken en kleine kalotjes op; men zag slechts enkele gidsen en jagers. Ook zijn er verschillende officieren.

Over de Engelse hulp was men niet bijster te spreken, sommige soldaten die ik sprak, het waren mannen van het 2^e regiment vesting, die in de binnenste fortenlinie gelegen hadden, hadden helemaal geen Engelsen gezien, ook waren ze niet aangevallen. Nadat ze alles opgeblazen hadden, waren ze op Kieldrecht teruggetrokken, waar ze door Duitse mitrailleurs op Hollands gebied gedwongen werd.

Ze zijn allen vol bewondering over de Duitse artillerie, die veel verder schoot dan de hunne.

Anderen hadden Engelsen op hun forten gehad, deze troepen waren echter donderdagavond om elf uur reeds weggetrokken terwijl, volgens onze zegsman, de Belgen de aftocht moesten dekken en de volgende ochtend om half vijf in allerijl weggingen: de weg naar Oostende was hun intussen afgesneden.

Ze troostten zich met de gedachte, dat als de Engelsen eerder en in groter getale gekomen waren, alles nog niet verloren zou zijn, nu was er voor België geen "avance" meer te behalen. Midden in ons gesprek schalde plots een Belgische "clairon" het allen verzamelen, voor de eerste maal sinds weken zouden deze mannen rustig hun portie eten naar binnen werken. Wat mag er wel in de harten van deze militairen, allen oude lichten, omgegaan zijn toen ze hier zaten ver van vrouw en kind, die misschien ook reeds in het aloude gastvrije Nederland waren.

Velen in de forten hadden, zo althans deelden Belgische militairen ons mee, in dagen niets dan droog brood gehad. Er liepen hier soldaten rond met twee, drie verschillende regimentsnummers op hun uitrusting. Hier te Amersfoort echter bevonden de mensen zich weer best, ze lachten glunder en kwamen zichtbaar van hun vermoeienissen bij.

Ze lagen in het gras met lange houten pijpen of voerden gesprekken met het publiek, dat zich in grote getale voor de kazerne verdrongen, en waren de tijdsomstandigheden niet zo treurig, zo zou men zich kunnen verheugen over de verbroedering van Noord en Zuid.

Tal van mensen kwamen met sigaren en andere versnaperingen aandragen, die dankbaar aangenomen werden.

Later sprak ik een paar mannen van het 25^e regiment infanterie. Ze waren de hele oorlog in het veld geweest, altijd in de voorste linie, bij Aalst en Dendermonde, aan de Nete en bij Kontich. Tweemaal was hun regiment aangevuld, toen waren er geen mannen meer, ze vielen als ratten.

En wilde wel gleuven meneer, we hebben in geen drie weken een schot gelost, in geen drie weken de vijand onder schot gehad en toch werd er voortdurend slag geleverd en teruggetrokken onder grote verliezen. Eenparig waren ze het erover eens, dat de Duitse infanterie niet bijzonder goed schoot, steeds het geweer op de heup, maar de Duitse artillerie ..., met haar altijd rakende granaatkartetsen, die tweemaal ontploften en een 300 kogeltjes verspreidden. De laatste nacht dat zij in België waren zijn ze driemaal door het Duitse geschut verjaagd, maar dit alles was nog niets bij de 42 cm kanonnen. Wanneer de 700 pond zware projectielen over de hoofden suisden, dan sloegen de mannen door de luchtdruk tegen de grond, sjako's en alles wat niet vast was ging af. Het was alsof een snelrein passeerde ...

Daar gaan een paar gidsen met hun vuurrode broeken voorbij en ginds een aantal jagers, sommigen met vilthoeden en garibaldi's, andere weer met hoge groene militaire mutsen, met geel afgezet, les pauvres petits chasseurs, en overal, waar ik naar de gidsen vroeg, hoorde ik dat van dit korps bijna niets meer over was, "zij hebben zich geofferd voor Frankrijk en Engeland", en zegde toen een vestingartillerist, de Engelsen waren bij ons ook, maar ze kwamen te laat. Hun zwaar scheepsgeschut kon niet eens opgesteld worden en ons 20 cm geschut, we lagen in fort twee, was op hun betonnen voetstukken naar buiten opgesteld, terwijl "den Duuts", die fort drie genomen had, ons in de flank aanviel. En almaar hoort men hetzelfde over de Duitse artillerie en de tauben, één der weinige overgeblevenen van het 25e regiment vertelde mij: we konden de

Duitse vliegmachines vaak niet van de onze onderscheiden, we lagen vlakbij Dendermonde in gedekte stelling, er vloog een vliegmachine over ons en een poosje later regende het Duitse granaten op ons, de Duitsers stonden in loopgraven en als ze terugtrokken en wij van hun eigen loopgraven gebruik maakten, vlogen deze in de lucht, ze waren ondermijnd; zo zag ik honderden van de onzen vallen. Toen mengde zich een geniesoldaat in het gesprek. Ook hij had aan de Nete gestaan bij de bruggen, vlak achter de Belgische troepen, om de terugtocht te dekken. En het regende, zo zegde hij, bij ons ook kogels en granaten. Nooit zal ik dit vergeten zo oud als ik word. We hadden om de fortten ook versperringen gemaakt, zo bijvoorbeeld prikkeldraad met elektrische stroom erdoor, maar de Duitsers knipten dit met geïsoleerd blijvende scharen door.

Allen, die ik sprak, hadden de laatste tijd geen nachtrust genoten en slechts nu en dan een hap droog brood gehad. En het ergste waren al die vrouwen en kinderen, die schreiend met de Belgen terugtrokken. Zo vertelde mij iemand van een man, die in zijn kruiwagen zijn pas bevallen vrouw met kindje wegreed. Waarheen?

Bij Koewacht en Sas van Gent hadden de meeste van de soldaten, die ik sprak, de Nederlandse grens overschreden, waar ze door onze militairen geïnterneerd werden en vrijdagavond, zo zegde een van hen, genoten we voor het eerst sinds lange tijd een enkele nacht rust in het station Vlissingen. Zaterdagmorgen gingen we naar Amersfoort, waar we 's avonds om elf uur na een reis van twaalf uur aankwamen. Nu zijn we gelukkig ons hoofd te kunnen neerleggen. Uit aller mond sprak de dankbaarheid voor de in Nederland ondervonden gastvrijheid. Van bedreven wreedheden hoorde ik gelukkig weinig. Er wordt veel overdreven, zegde mij een Belgisch militair.

Het is nu drie maanden geleden dat ik de kleurig bonte gidsen en de groene jagertjes, trots op hun uniform, door Brussel zag flaneren, dat ik langs de grote kazernes in Kontich en door de forten vier en vijf kwam. Wie had toen kunnen denken dat ik deze soldaten afgemat en vermoeid in Amersfoortse kazernes zou weerzien!